

TREBALL FINAL DE GRAU

TRANSSEXUALITAT I ESPORT FEMENÍ

LA REALITAT D'UNA JUGADORA TRANS
EN UNA LLIGA FEMENINA DE BÀSQUET

Yeray Pinilla

Grau en Ciències Socials

Tutora: Laia Arbiol

ÍNDEX

Abstract	3
Introducció	4
Objectius	5
Hipòtesis.....	6
Estat de l' Art	8
Aspectes i Sensibilitats a tenir en compte	8
Corpus de Dades	10
Marc Teòric.....	11
Metodologia	13
Anàlisi dels Resultats.....	17
Àmbit Legal	17
Àmbit Clínic.....	19
Àmbit Social	22
Debat Social	23
Límits o Regulacions envers les Jugadores Trans	24
Feminisme	26
Fraus de Llei.....	27
Transfòbia.....	28
Conclusions Generals dels Resultats.....	30
Discussió dels Resultats.....	32
Àmbit Legal	32
Àmbit Clínic.....	33
Àmbit Social	34
Consideracions Futures i d'Altres Debats.....	35
Conclusions.....	36
Bibliografia	37

ABSTRACT

En una societat moderna en molts aspectes, un gran nombre de persones transsexuals veuen impedit el seu anhel de desenvolupar una necessitat social com és la pràctica d'un esport per discrepàncies envers el gènere. La transfòbia, la manca d'empatia i entesa i serioses deficiències en el respecte cap a una realitat cada cop més normativa; simbolitzen la quotidianitat del col·lectiu trans, que majoritàriament es troben amb un entorn social hostil a l'hora de normalitzar les seves vides tot fent esport.

A través de la recerca empírica, una visió neutra i una investigació majorment qualitativa, enfocat específicament en el món del bàsquet, es pretén donar llum a la qüestió sobre la participació d'una dona transsexual en una lliga de bàsquet femení. Mitjançant entrevistes, testimonis de persones enteses en la matèria, enquestes i recerca bibliogràfica; entendre la visió global sobre l'impacte de la transsexualitat a l'esport de la pilota taronja.

Les conclusions extretes tenen a veure amb la capacitat legal per a competir de les jugadores trans en una competició femenina, les desigualtats que se'n poden derivar de la competició i, sobretot, del debat social sobre la seva participació en una competició genèricament femenina.

PARAULES CLAU:

Transsexualitat, esport, bàsquet. respecte, transfòbia, discriminació, gènere, societat.

ABSTRACT

In a modern society in many ways, many transsexual people see their desire to develop a social need such as the practice of a sport hindered by gender discrepancies. Transphobia, the lack of empathy, understanding and serious deficiencies in respect towards an increasingly normative reality; they symbolize the everyday life of the trans group, who mostly encounter a hostile social environment when trying to normalize their lives while doing sport.

Through empirical research, a neutral view and mostly qualitative research, focused specifically on the world of basketball, it is intended to shed light on the question of the participation of a transsexual woman in a women's basketball league. Through interviews, testimonies of people knowledgeable in the matter, surveys, and bibliographic research; understand the global view on the impact of transsexuality in the sport of the orange ball.

The conclusions drawn have to do with the legal capacity of trans players to compete in a female competition, the inequalities that can arise from the competition and, above all, the social debate about their participation in a generically female competition.

KEY WORDS:

Transsexuality, sport, basketball. respect, transphobia, discrimination, gender, society.

INTRODUCCIÓ

El tema de recerca portat a terme en aquest treball final, ha sigut una troballa difícil a nivell personal. Considerant a una persona transversal, que no domina en cap esfera en concret però es troba amb un interès en diversos àmbits socials, moltes temàtiques han passat per la ment que s'han considerat interessants per poder dedicar-hi temps. No obstant, finalment, ha pesat més el fet de donar llum i obtenir respostes sobre un debat que últimament es troba a l'ordre del dia al voltant de l'entorn més quotidià.

El tema de recerca és **l'impacte o la repercussió que té que una dona transgènere participi en una lliga femenina de bàsquet**. La temàtica engloba dos àmbits polaritzats: el gènere, un misteri i una font d'aprenentatge per tot el desconeixement existent en l'actualitat, però també un tema modern i normatiu en la realitat actual del qual cal dedicar-hi temps, esforç i cura; i el bàsquet, font de passió i esforç des de la vessant tant de jugador/a com a entrenador/a o directiu/va; per albirar com funcionen els estaments socials dintre d'aquest reduït món sota un humil i acadèmic punt de vista.

S'ha triat aquesta temàtica arrel d'un debat sorgit en base a una jugadora transgènere del CB Tordera - Uni, club de bàsquet proper a la comarca de Girona i que actúa en l'àmbit territorial sota el control de la Federació Gironina de Bàsquet. Aquesta noia, la Kendall Martin, es troba en un procés de transició de gènere amb només 18 anys acabats de fer. La Kendall va ser jugadora del CB Blanes en les seves categories masculines inferiors i la seva passió pel bàsquet s'ha mantingut a pesar de tots els tabús, inseguretats o conflictes que ha experimentat, a nivell social i familiar. Llavors, ella manté la seva motivació, no només en competir i guanyar com qualsevol altre esportista, sinó per practicar l'esport que li agrada i que socialment li proporciona una normativitat a la seva condició, a la vida social i els beneficis físics derivats de la pràctica esportiva del bàsquet.

La realitat de la Kendall és que posseeix una condició d'atleta, essent una dona trans, negra i amb una musculatura prominent. Des de certs estaments del bàsquet que ella juga, se la considera suposadament avantatjada genèticament, respecte les dones cisgènere que competeixen a la categoria femenina on competeix la Kendall, per les hormones masculines que va obtenir de naixement; experimentant doncs un domini físic aclaparador i difícil d'aturar a la lliga on competeix. Aquest fet, entronca per a molts la competició i genera el debat de si comptar amb la Kendall adúltera de manera injusta la competició, com certs actors/actrius en la matèria comenten en privat. El que significa una escapatòria a nivell social per la Kendall, que mentalment ja es troba en un procés anímic i físic prou dur, suposa per a molts/es d'altres una injustícia, una trampa per guanyar i un interès esportiu més enllà de la persona.

La Kendall va veure invalidada la seva fitxa per part de la Federació Catalana de Bàsquet, considerant-la incapacitada per exercir com a federada, prohibint-se-li competir a la lliga femenina degut a un error en la seva documentació. L'error no era cap error, simplement que al seu DNI no apareixia la F en l'apartat de sexe. Tanmateix, els dos primers partits que

va disputar el CB Tordera amb ella a pista van ser invalidats i obligats a ser repetits *a posteriori*, aquesta vegada sense comptar amb la Kendall. No només és un daltabaix anímic per la Kendall el fet de no competir, sinó que les seves companyes han hagut de repetir dos partits que, amb independència del resultat (que va ser negatiu pels interessos de l'equip), ja tenien guanyats.

En base a aquest cas de la Kendall Martin i indagant sobre la temàtica, s'ha trobat situacions semblants a la seva en d'altres esports. No existeix una bibliografia àmplia donat a que és una temàtica moderna i poc comuna, però molt viva en el sentiment de moltes persones trans que volen normalitzar la seva condició i realitzar un esport. Al bàsquet és un cas insòlit a Espanya i Europa, o almenys per la recerca elaborada en aquest treball. Sobretot, el que més sobta és el manifest rebuig d'un sector proper a aquests/es atletes, sobretot dels rivals. El que s'anomena avui dia **transfòbia**, la negativa a que les persones trans puguin tenir una normalitat en els seus queviures. En el cas de l'esport el rebuig a que puguin trobar-se en entorns d'igualtat envers les persones que, socialment i legalment, són del mateix gènere.

L'interès acadèmic intrínsec en aquesta temàtica és obtenir i recopilar punts de vista diferents, opinions diverses a nivell social i clarificar una situació que mostra un xoc sociocultural modern i trencador. La dicotomia entre la competició i la pràctica social d'un esport, entre guanyar i el dret a poder competir de manera igualitària, entre els drets de les persones trans a jugar a bàsquet i el drets de la resta de jugadors/es que es troben a la mateixa competició. Sobretot es pretén adherir a aquesta recerca una marcada visió empírica, sense prejudicis i desmarcant el punt de vista general de l'activisme. Val a dir que el feminisme i el col·lectiu LGTBIQ+ fan una feina constant i incansable per la lluita pels drets de les persones trans. L'objectiu primordial és dotar al treball de neutralitat o, si més no, de l'omissió de connotacions sociopolítiques i només mostrar el que hi ha, el que opinen els actors amb els que es compta i el que recull la informació que es recopili durant la recerca. Un cop es tinguin dades empíriques, llavors acararem aquestes amb l'opinió pròpia i la lectura que s'obtingui de l'opinió de les diverses persones amb les que es tindran entrevistes.

Objectius

S'ha considerat molt interessant el debat social que podia sorgir d'aquesta temàtica i les moltes preguntes que es poden generar de les quals es vol donar respostes o, si més no, mostrar més llum en una realitat contemporània i molt humana. Cal donar a entendre que es toquen temes socialment molt amplis com la sexualitat, el gènere, la tolerància o el respecte; però es pretén acotar aquesta recerca concreta segons un cas paradigmàtic i limitant el rang d'actuació acadèmica a les demandes que pot tenir un treball final de grau universitari.

L'objectiu principal més important d'aquesta recerca és **normativitzar la condició de jugadora de bàsquet femení d'una noia trans que vulgui jugar a una lliga femenina**. D'aquesta manera es busca il·luminar un extens desconeixement fàcilment plausible en les

becerolés d'aquesta recerca. No només existeix una gran ignorància sobre les qüestions de gènere, sinó que això comporta una manca de respecte per sensibilitats que, tot i minoritàries, no deixen de ser cada cop més comunes.

Aquest TFG vol ser ambiciós però amb una bona causa: ajudar a donar visibilitat i normativitat a casos com el de la Kendall, establir un estudi pioner en el món del bàsquet i elevar el debat fins al punt en que les jugadores trans de bàsquet puguin competir amb llibertat, respecte i dignitat, emparades per la raó, la ciència i la solidaritat; i defugint del conflicte, la controvèrsia i l'escarni. Amb objectius així, sigui quin sigui el resultat final, segur que es gaudeix del procés i de l'aprenentatge obtingut.

Hipòtesis

Donat que l'objectiu principal, que pels/per les que tenen la ment una mica oberta pot ser quelcom comú, genera un munt de dubtes per molts/es d'altres, i es consideren temes i sensibilitats derivades de molts tipus diferents d'opinions. Tanmateix, aquest tema es pot veure des de molts àmbits diferents, des de l'àmbit esportiu, l'àmbit social o cultural, l'àmbit polític; o, fins i tot, l'àmbit científic. D'igual manera que es pot explorar el món professional o el món amateur del bàsquet.

D'aquesta manera resulta molt interessant i útil pel coneixement propi i aliè, la riquesa de l'aprenentatge que es pot extreure d'aquesta recerca. Però, a banda de la repercussió que pugui tenir la investigació, es pretén extreure certes conclusions de les opinions de diverses persones relacionades amb aquest tema, comptant amb el valuós testimoni de la Kendall Martin, que de segur que té la més interessant de les opinions de les quals es vol investigar. El fet de conèixer sobre aquesta temàtica, pot respondre parcialment, tot i que no tancar, al debat que s'ha generat, però també pot donar peu a futurs debats de caire social i que es troben molt presents en la societat d'avui dia.

No obstant, al ser un objectiu tan genèric, haurem d'abastar diferents àmbits per donar-l'hi una resposta multidisciplinària i oberta. D'aquí la necessitat de plantejar hipòtesis que permetin acotar el rang de resposta i donar llum a la temàtica des de prismes diferents.

En primer lloc, la primera hipòtesi és:

Una dona transgènere pot jugar en una lliga de bàsquet femenina segons la normativa legal.

Amb aquesta hipòtesi la pretensió bàsica és entrar en la legalitat, explorar les diferents polítiques que determinen l'esport i que delimiten la participació dels i de les esportistes. Les realitats que ens ha de donar la recerca d'aquesta hipòtesi, tenen a veure amb els límits del gènere a l'esport, la idiosincràsia de la categorització per sexes o, fins i tot, la protecció o vulnerabilitat que la normativa ofereix respecte casos concrets d'esportistes que es troben amb realitats no comunes. La pregunta intrínseca en aquesta primera hipòtesi es relaciona

amb la documentació que la Kendall, o qualsevol esportista trans, requereix per poder competir a bàsquet en la lliga que vulguin, o que tinguin el nivell per jugar.

Un cop i tenir clar l'aspecte burocràtic, es procedeix a cercar certs aspectes clínics per entendre el perquè de la polèmica amb el debat que s'aborda en aquest treball. La segona hipòtesi és:

Una dona trans pot competir en igualtat envers la resta de dones que participen a la lliga.

Amb aquesta hipòtesi s'entra en el terreny mèdic per entendre si una dona trans compta amb una avantatge inicial per la seva condició hormonal o si pel contrari es troba en la mateixa situació que les demés dones, cisgènere, transgènere o no-binàries. La pretensió primordial en refutar aquesta hipòtesi és entendre, a nivell usuari, una mica de biologia, conèixer quins barems s'empren per categoritzar una dona o un home com a esportistes femení o masculí dins el binarisme de l'esport; i donar llum a la realitat de l'hormonació i la transició de gènere.

Una vegada es compti amb un gruix de dades empíriques, tant legals com clíniques, i la recerca es trobi en disposició de donar resposta a nivell científic, s'encetarà el debat sociològic amb la tercera hipòtesi:

Està acceptat socialment que una dona transgènere jugui a una lliga de bàsquet femenina.

Les troballes que es trobin en el camí d'aquesta hipòtesi son, pel caire sociològic d'aquesta recerca, les més transcendents. S'entrarà de ple en el debat social, es coneixeran les opinions de moltes persones, personalitats i actors/actrius relacionats/des amb el món del bàsquet, tant masculí com femení. Aquesta hipòtesi de caire sociològic pretén conèixer la visió de les persones segons les seves sensacions, creences i percepcions; tot extraient les conclusions qualitatives necessàries per donar testimoni de la perspectiva de gènere actual i l'estat de la ideologia moderna en qüestions tan contemporànies com aquesta que s'engega. Es trobaran veus a favor i veus contràries, que vestiran d'un caire crític la recerca empírica que s'haurà fet prèviament. Es poden albirar l'aparició d'elements dins l'esport com la competitivitat, la justícia i la igualtat; però també es podem trobar lacres com el sexisme, la intolerància o la interseccionalitat. Tenint en compte que la Kendall és una dona trans negra, sabrem la seva opinió també sobre el racisme o la transfòbia.

Aquest darrer apartat és el que ha de tenir més impacte en el treball, el que ha de tenir un abast més ampli i el que pot generar més controvèrsia de la que ja existeix; hauria donar resposta a molts dubtes existents o, fins i tot, fer palesa la tolerància arrelada a la societat moderna. Cal tenir en compte que, al ser un tema de recerca amb molta amplitud i connotacions socials, és necessari acotar-ho ja que poden sorgir moltes branques d'estudi degut a la interseccionalitat de la temàtica.

Estat de l'Art

Pel que fa a la bibliografia, no existeix una literatura específica, concreta o esclaridora en quant a atletes transgènere al bàsquet. S'han trobat tres casos de dones trans amb realitats dispars: l'Agustina Pérez juga de manera regular a una lliga amateur d'Argentina (La Izquierda Diario, 2015), la Gabrielle Ludwig ha debutat amb una universitat estatunidenca amb 50 anys tot i la controvèrsia que ha generat a la seva comunitat (Laroka, 2021) i la Kayla Ward és una estrella d'Instagram per la seva habilitat amb la pilota ataronjada (Cuatro, 2020). Hi ha testimonis de casos semblants a la Kendall a la natació, amb la Lia Thomas (El Español, 2022), al futbol amb la Valentina Berr (20minutos, 2022) i al ciclisme amb l'Emily Bridges (El Español, 2022); inclús una atleta olímpica d'halterofília neozelandesa, la Laurel Hubbard (El País, 2021), que si que se li ha permès competir. Però també casos d'atletes intersexuals, com la Caster Semenya (Mujeres con Ciencia, 2019), amb alts nivells de testosterona a la sang per una condició física excepcional, que han sigut excloses de la competició sota l'índex de dopatge o engany sobre el propi gènere.

El que si que s'ha trobat ha sigut molta litúrgia sensacionalista sobre conflictes, debats, rumorologia i polèmiques com la de polítics famosos com Boris Johnson (El Español, 2022), o l'aparició de l'activisme en contra de l'esport transsexual (El Español, 2022). Però també de molts altres articles on es demostra que certament, pel procés hormonal que passen les esportistes, no parteixen d'un rendiment superior per haver nascut amb cos d'home (NIUS, 2022) o que els resultats no són tan esclaridors de l'avantatge en ser transgènere o intersexual (Elsevier, 2013). L'article amb més rigor que s'ha trobat ha sigut un estudi de diversos científics (Hamilton & et al., 2021) on es fa un al·legat científic sobre la integració de dones trans i esportistes amb diferències de desenvolupament sexual (DSD) a la competició d'elit.

L'estat de l'art doncs, podríem dir que és incipient o poc explorat, amb importants mancances en estudis amb suficient rigor com per extreure conclusions clares. La perspectiva històrica de la temàtica de l'esport transsexual és immadura degut a la manca de casos estudiats i la proximitat cultural amb l'actualitat contemporània. No hi ha gaire hemeroteca perquè és un tema de rabiosa actualitat, ple de desconeixement, opinió infundada i manca d'estudi acadèmic. Cal apuntar també que no es parteix, en aquest treball, d'unes referències teòriques clares, ni es forma part d'una institució social concreta. De totes maneres, seria interessant saber el que la literatura acadèmica opina sobre aquesta temàtica o trobar similituds en les obres d'alguns dels clàssics treballats fins ara en quant a identitat, gènere i l'esport. Precisament aquest terreny inexplorat motiva per indagar i intentar aportar un granet de sorra més.

Aspectes i Sensibilitats a tenir en compte

Quan es parla d'una persona transsexual (**trans**), s'està parlant d'una persona que la seva identitat de gènere, la seva expressió de gènere o la seva conducta no s'ajusta al sexe amb el que se la va identificar al néixer. En aquest treball es parla de dones trans, dones que són

i han sigut dones des que han pres consciència del seu gènere, però que van ser-hi assignades de naixement i se les identificava generalment com a homes. Per contra, una persona cisgènere (**cis**) és aquella que se sent identificada amb el seu gènere tal i com se la va determinar de naixement.

S'ha pretès fer arribar les enquestes a persones trans i aquestes no han sigut diferenciades de cap manera donat que el seu gènere, de ser binari, es el mateix que les persones cis; normativitzar la igualtat i el respecte envers el sexe de les persones era quelcom important en aquest treball.

CORPUS DE DADES

Pel corpus de dades a recopilar a través del treball de camp, es necessitarà entendre i conèixer empíricament les vicissituds clíniques i polítiques rellevants per donar una resposta analítica a la pregunta de recerca. S'ha de saber qui regula el fet que les persones trans puguin jugar o no a bàsquet, però també sota quin criteri ho fan i en quins fets es basen per permetre'ls-hi (o no) competir. S'hauria de parlar amb experts en la matèria a nivell mèdic o sanitari, amb els responsables de la Federació Catalana de Bàsquet, així com amb els responsables del CB Tordera que han viscut en primer terme la situació de la Kendall i l'han gestionat de manera burocràtica. Així s'obtidria el marc teòric suficient per entendre, de manera útil, una part de la hipòtesi que es vol refutar.

Llavors, per afrontar la segona hipòtesi, es necessita indagar en la parcel·la clínica o mèdica, parlant amb experts en biologia humana, entesos de l'activitat física i l'esport i acadèmics del rendiment cel·lular dins l'esport. Així poder obtenir resultats empírics de si les persones trans obtenen un avantatge competitiu o no en la pràctica esportiva; o, per contra, si el procés hormonal pel que estan passant els impedeix regularitzar les seves actuacions esportives o els suposa un impediment que d'altres atletes no han de viure. L'objectiu d'aquesta vessant de la recerca és entendre millor quina part important del procés juguen les hormones o el desenvolupament muscular de les noies trans.

També es vol indagar en l'àmbit social, saber la opinió de companyes, rivals, entrenadors/res, membres de la federació o fins i tot professionals de l'esport; i saber quina acollida tindria que una noia trans pugui jugar a bàsquet femení. Sobretot, aprofitar l'avinentsa per entrevistar la Kendall, saber de primera mà la seva situació, donar un altaveu a la seva situació, des d'un mer punt de vista acadèmic; i sensibilitzar-se amb la seva realitat, per entendre millor el que esta vivint. Aquesta recerca de dades serà qualitativa, a través d'entrevistes i xerrades amb persones properes al bàsquet.

MARC TEÒRIC

En quant al **procés intel·lectual**, resulta convenient que només a través de l'exploració de diverses disciplines es pugui arribar a un cert punt crític on es puguin donar respostes verídiques i basades en dades tant quantitatives com qualitatives. No només ha de ser un treball de recerca ideològic, fer enquestes d'opinió i entrevistes únicament alimentaria el debat i polaritzaria o dramatitzaria encara més les opinions de la gent. La recerca s'ha basat en la metodologia de Manuel Castells, un referent en quant a empirisme. D'aquí la imperant pretensió de, tot i trobar de cares una recerca mèdica o burocràtica i no només sociològica, no tenir por a explorar altres visions i obtenir un prisma més ric de les arestes que formen aquest entramat de dubtes. És la única manera de donar les respostes correctes concretes.

Òbviament, aquest no és un treball propi de Biologia Humana o de Dret, però les Ciències Socials beuen de moltes fonts, moltes altres disciplines, que reguen de veritat i sapiència l'anàlisi dels estatuts socials que es troben en la realitat quotidiana. Per això, es passarà per sobre en les primeres dues hipòtesis, a nivell d'usuari, per fer entenedor el que es té al davant, per visualitzar les barreres del gènere a l'esport, però sense tenir la intenció, ni els mitjans, ni els coneixements per aprofundir com altres disciplines ja estan fent. Doncs, el tercer apartat serà per aquest treball el primordial, el que doni més respostes a nivell sociològic, comptant amb dades empíriques que sustentin l'anàlisi de les opinions, però primant el debat, l'entrevista i la conversa amb persones que tinguin quelcom a dir.

Conseqüentment, l'abordatge de les tres hipòtesis en relació amb l'objectiu principal no ha de ser menys que una cadira de tres potes que permetin asseure-hi el coneixement, sense que aquest es vessi o quedi penjat d'ambigüitats, demagògia o polèmica barata. Les tres hipòtesis són bàsiques per dotar a l'objectiu principal de valor multidisciplinari. Sense elles, l'objectiu principal es podria tractar amb un monosíl·lab i una opinió poc elaborada, basada en estereotips, prejudicis o manca d'interès en el tema.

Mentre que l'objectiu principal intenta donar una resposta basada en un cas concret com pot ser el de la Kendall Martín, les tres hipòtesis tenen l'objectiu d'analitzar les directrius que empren les entitats competents en el bàsquet, les vicissituds biològiques que designen les diferències de sexe i la cultura social que té la societat en quant a la transsexualitat a l'esport. Tres temàtiques bàsiques i necessàries per entendre la situació d'una noia trans que cerca competir a l'esport que li agrada, embolcallada d'una societat que observa, opina i jutja, moltes vegades sense coneixement ni intencions de tenir-lo. Aquest és el principal objectiu del treball, donar veritats per a les consciències dels ignorants.

Donada la controvèrsia envers aquesta temàtica, les preguntes que es faran adquireixen una rellevància primordial per tal d'enlluernar les ombres que poblen aquesta temàtica. Fàcilment s'experimenta personalment el desconeixement i la irrespectuositat d'aquells/elles que no entenen la realitat de la Kendall i de molts/es altres esportistes. Les respostes a les preguntes han de funcionar com un manual, un far on poder fugir de la penombra de la ignorància, assentant les bases d'una normalitat que hauria de ser comuna,

entesa i respectada per la totalitat de la societat, amb independència de les opinions, les tradicions o els judicis de valor. La cultura del respecte comença per preguntes com les que es plantejaran en aquesta recerca, preguntes que donaran una productivitat positiva, preguntes que busquen consens en la polèmica, veritat davant dels dubtes i visibilitat de les minories; preguntes que s'espera que facin un bé per a tots/es aquells/elles que vulguin llegir aquest treball, amb obertura de ment i intencions de millorar socialment una ideologia que encara es troba força enquistada.

Essent necessitats d'una **temporalitat**, en la recopilació de dades, es començarà per una recerca bàsica de documentació referent al gènere per tal d'abordar la qüestió amb la màxima sensibilitat i proximitat possible. Optarem doncs per parlar amb la Kendall Martín, a partir d'entendre la seva realitat, s'elevà molt més la sensibilitat etnològica sobre la temàtica. A partir d'aquí, entendre el perquè de la seva situació, llavors desxifrar les claus polítiques per les quals ella podria o no jugar a bàsquet i el perquè. En base a aquests criteris, posar-los en dubte i contrastar-los amb experts científics de la matèria per saber si realment existeix una avantatge clínica per la pràctica del bàsquet o no. Llavors, un cop tenir una resposta vàlida a la pregunta a nivell pragmàtic, toca desentrellar el debat social que es genera arrel d'aquesta situació. S'entrevista a diverses persones relacionades amb la temàtica a través del mètode qualitatiu per entendre l'impacte social que suposaria que una dona trans pogués o no competir de manera regular. D'aquesta manera, extreure conclusions en base als resultats obtinguts, fer una posterior crítica a aquestes conclusions i finalitzar el treball deixant entreveure futurs punts de debat o d'estudi a poder continuar.

Val a dir que aquesta recerca s'ha fet en una contemporaneïtat on les dades són minses. No obstant, s'està escrivint un article a El País sobre el cas de la Kendall Martín del qual s'han requerit els coneixements adquirits en aquest treball final de grau per donar una opinió empírica més propera a la bibliografia que es pot trobar en les incipients indagacions d'un article periodístic.

METODOLOGIA

Es procedirà a explicar de manera concisa la **metodologia** emprada en el treball de camp d'aquest Treball Final de Grau. Es farà a través d'una anàlisi tant de com s'ha volgut encarar la recollida de dades, què s'ha volgut tenir en compte en aquesta recerca, quins passos s'han volgut seguir i quin ha sigut el corpus de dades de cares a l'extracció de conclusions sobre la hipòtesi inicial.

En primer lloc explicar que, al voler tenir diversos punts de vista en aquest treball, un de clínic, un de legal i un de sociològic, s'ha optat per un enfocament dual entre les dades quantitatives i qualitatives. Pel que fa a totes les dades mèdiques i jurídiques, s'ha optat per obtenir informació qualitativa a través d'entrevistes amb experts en les temàtiques a tractar. A part de tota la informació que s'ha obtingut d'internet sobre casos recents sobre esport i transsexualitat en d'altres esports aliens al bàsquet i la consulta al **BOE de la nova Llei Trans** (BOE, 2023); s'ha pretès obtenir informació de persones competents i qualificades per tenir una opinió empírica sobre el que es treballa. Val a dir que el guió de les entrevistes era obert, com cada entrevista amb cada expert estava relacionada amb cadascuna de les sub-preguntes de recerca, les entrevistes es basaven en entendre de manera usuària sobre la temàtica, preguntant sobre el que els/les experts/es anaven informant i intentant extreure més informació a mesura que l'entrevista avançava. L'únic punt de partida clar de cada entrevista era la subpregunta de recerca feta prèviament.

Així doncs, en l'aspecte clínic, s'han concertat entrevistes amb el **departament d'endocrinologia de la Clínica Girona** i els **experts/es de la Unitat de Trànsit d'un centre d'atenció primària de la comarca del Gironés**, refent a la comarca de casos de transicions de gènere que es mantindrà en l'anonimat a petició dels experts consultats. Tanmateix s'ha volgut comptar amb la opinió d'un **professor de Ciències de l'Activitat Física i Esport** que no es nombrarà a petició personal. El fet de triar aquestes disciplines es basa en la recerca del rendiment físic d'una atleta trans, com afecten les hormones al seu rendiment, quina influència tenen els estrògens d'un tractament de transició o quina importància té la testosterona en el rendiment esportiu. Amb aquesta informació extreta pels/per les experts/es mèdics/ques i acadèmics/ques, juntament amb l'anàlisi de dades secundàries trobades en xarxa, poder determinar la capacitat competitiva d'una jugadora trans en una lliga femenina i el que suposaria pel seu rendiment envers les demés dones competidores.

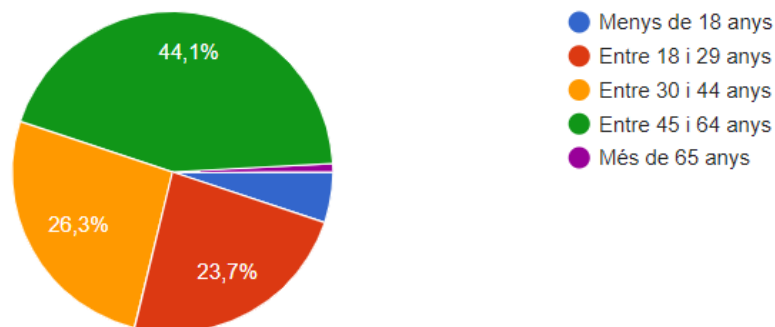
D'altra banda, en l'aspecte legal, s'ha volgut cercar de nou l'opinió dels experts en matèria de permissivitat d'una jugadora trans per a poder competir, a efectes burocràtics, a una lliga femenina. S'ha pretès cercar la opinió, a través d'entrevistes guiades, **d'assessors legals de la comunitat LGTBIQ+** en termes d'esport, del **President de la Federació Girona de Bàsquet**, de les persones competents amb coneixement de matèria dels principals organismes que regulen l'esport a Catalunya i Espanya com són la **Federació Espanyola de Bàsquet (FEB)**, la **Federació Internacional de Bàsquet (FIBA)** o el **Consejo Superior de Deportes (CSD)**; i també, consultar a la **direcció tècnica d'un club professional de bàsquet femení**. Totes aquestes veus han servit per aclarir quins aspectes burocràtics són necessaris perquè una jugadora trans pugui jugar a bàsquet en una lliga femenina, quines limitacions existeixen per elles o com es troba el marc legal que regula aquesta realitat. Mentre es feia la recerca, s'ha tingut en compte darreres notícies sobre esport trans i han aparegut notícies com el comunicat de la Federació Internacional d'Atletisme pronunciant-se sobre la permissivitat de competir a aquelles atletes trans que

han iniciat la transició abans de la pubertat (El País, 2023). Les entrevistes estan fetes de manera conjunta amb la recerca de les lleis i reglaments que han de guarnir els drets de les jugadores trans, però que en l'actualitat, per la novetat del tema, o no existeixen o estan a les beceroles.

Per últim, i no per això menys important, l'aspecte més important del treball ha sigut el debat sociològic entorn a la participació de dones trans en l'esport femení. S'ha volgut extrapolar el debat a totes aquelles persones expertes a les que s'ha consultat a caire d'opinió personal, llavors s'ha inclòs a totes les entrevistes la pregunta de si creien o no que una jugadora trans havia de jugar en una lliga femenina. Però, a banda d'aquestes opinions personals, s'ha volgut comptar amb la opinió de més persones. D'aquí la iniciativa de fer una **enquesta quantitativa a través de Google Forms** (Pinilla, 2023). La **mida de la mostra ha sigut de 118 respostes**. En aquesta enquesta s'ha preguntat per la opinió de tots tres aspectes posats en dubte en aquest treball: l'existència i/o necessitat de regulacions per les esportistes trans, rendiment i la opinió personal envers la participació d'aquestes en una competició femenina. Aquestes enquestes, part quantitatives, part qualitatives; han permès obtenir un gresol de visions sobre la temàtica molt útils per entendre la realitat del debat avui dia, les prioritats a l'hora de prendre part en aquest debat i la opinió genèrica de la gent a la que s'ha enquestat. Les característiques de la mostra són les següents:

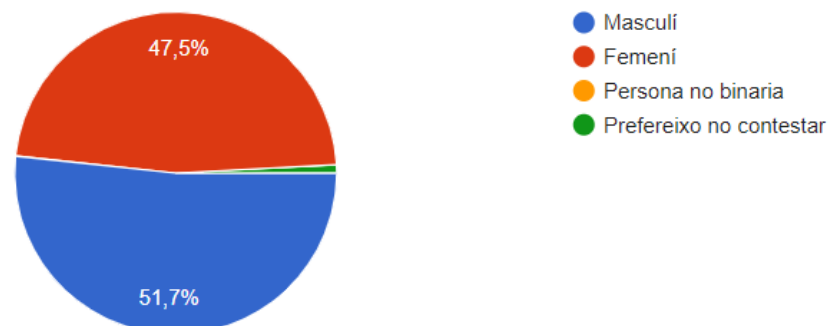
Quina és la teva edat?

118 respostes

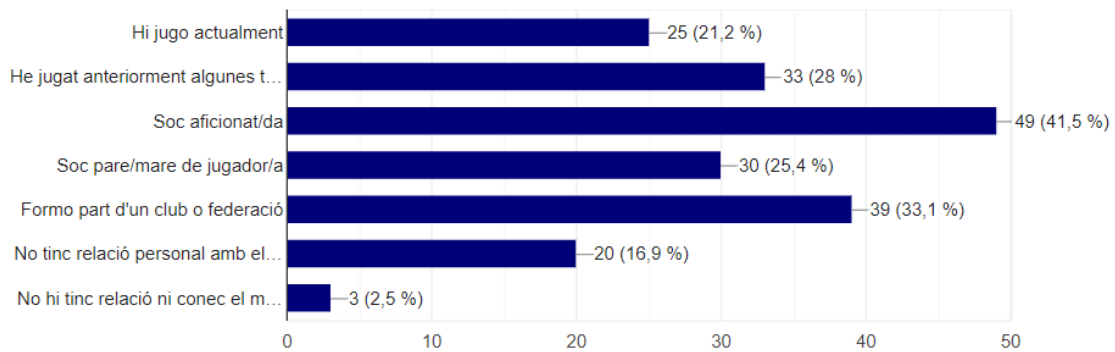
Amb quin gènere t'identifiques?

118 respostes

Tens alguna relació amb el bàsquet? (Pots triar més d'una)

118 respostes

Tota la informació recopilada serveix per enlluernar l'estat del debat sociològic en la societat actual, mirant de buscar diverses franges d'edat i realitats diferents a l'entorn del bàsquet.

Però, per aprofundir encara més en la recerca d'opinions properes al tema i entendre quina és la realitat dins del món del bàsquet femení, s'ha decidit entrevistar diferents protagonistes de la temàtica que a treballar. S'ha volgut conèixer l'opinió **d'una pionera del bàsquet femení dels anys 50, una llegenda retirada del bàsquet femení, una jugadora professional en actiu, una jugadora de formació estrangera i una jugadora de formació nacional**. La primordialitat de ser dones rau en el coneixement que poden tenir, de manera concreta, en l'esport femení. Però, la visió més important i cabdal pel treball ha sigut la d'una **jugadora trans que actualment es troba en actiu, la Kendall Martín**, i esta vivint tot aquest procés en primera persona. El seu testimoni ha servit per conèixer millor tots els aspectes que s'han treballat en aquesta recerca, la seva valuosa opinió sobre tot plegat i el sentiment que ella té respecte la temàtica.

A tot això, s'ha pretès fer una mica de formació sobre el tema. Durant les entrevistes s'ha intentat compartir la informació amb la que s'ha anat trobant, per aclarir certs dubtes dels entrevistats i també fer conèixer la realitat en cas d'incertesa. D'altra banda s'ha volgut incloure elements a les enquestes sobre el gènere, conceptes de gènere i realitats com la transfòbia. Al treball final s'ha tingut en consideració aquests aspectes així com la interseccionalitat o el feminisme radical que són presents en la recerca de manera recurrent. Tanmateix, tenir un petit detall amb la comunitat trans en forma de normativitat: el que demanen és que la seva situació es consideri normal i que a les dones trans se les vegi com a dones, no com a dones trans. A ningú li hauria d'importar l'origen del gènere o la sexualitat a l'hora de referir-se a una persona. Aquests són aspectes personals i privats que es donaran a entendre si existeixen relacions personals.

A *grosso modo*, val a dir que impera una gran incertesa en tot plegat. S'han rebut moltes opinions positives sobre encarar la temàtica perquè és quelcom modern i controvertit, però en cap cas s'ha trobat rebuig o transfòbia, sinó tot el contrari. De fet, visualitzant que el debat esta evolucionant més enllà. Gairebé ningú posa en dubte que una atleta trans pugui o hagi de competir, se les considera dones com qualsevol altra en la majoria dels casos i no existeix discriminació perquè hagin optat per una transició de gènere. El debat evoluciona cap als fraus de llei, l'aprofitament indegut de la llei, com va passar a Sidney 2000 amb

l'equip paralímpic espanyol de bàsquet (elDiario.es, 2019); i la preservació dels lluitats i treballats drets de les dones i l'esport femení.

Per últim, cal incidir en **l'absència d'una transcripció literal de les entrevistes a petició personal dels/de les entrevistats/des**. Tot i ser motiu de sorpresa el secretisme al voltant de les respostes, és una temàtica que genera polèmica i controvèrsia i, depèn de quines personalitats atenen les preguntes i quin estatus tenen en l'àmbit a estudiar, és raonable el fet de no mostrar posicionament de cap tipus per no involucrar-se en represàlies cap a les seves persones. A pesar d'això, **si que els fragments emprats en aquesta recerca han sigut prèviament consultats i autoritzats a publicar, però no la totalitat de les entrevistes o els noms de les persones consultades**.

ANÀLISI DELS RESULTATS

A continuació es procedeix a fer l'anàlisi de tota la informació que s'ha recopilat. Prèviament a la dissecció de les dades adquirides cal aclarir que, durant el treball de camp, s'ha trobat amb incerteses, és a dir, opinions i, per tant, dades objectives vers dades certes o objectives. Això es deu a la imperant novetat d'aquest tema, fet que comporta que, en primer lloc, no existeixi una legislació rígida sobre atletes trans, que no s'hagin pogut realitzar estudis clínics amb suficients proves com per determinar fets contrastats; I, en segon lloc, l'existència d'un gran desconeixement per part de la població de la temàtica degut a manca d'educació, d'un cert rebuig o de la poca proximitat amb les seves realitats. Aquests temes es comentaran de manera més extensa a les conclusions i el diàleg amb les dades.

Una anotació més cal fer sobre les dades obtingudes. La major part del gruix de dades recopilades han estat obtingudes mitjançant el mètode qualitatiu, sobretot entrevistes amb persones relacionades, d'una manera o altra, a les àrees relatives a la temàtica referida en aquesta recerca. Com s'ha comentat en l'apartat anterior, moltes de les personalitats a les que s'ha entrevistat, donada la polèmica que comporta aquest tema i la controvèrsia que envolta l'esport trans; no han accedit a permetre l'ús dels seus noms. És per això que moltes de les cites que s'empren en aquest treball no es poden atribuir a les persones que les han concedit. Enlloc dels seus noms, que s'han de respectar per la privacitat que se'ls ha promès a canvi de les seves declaracions, s'emprarà l'ambigüitat en el tractament cap a elles per fer entenedores les cites o les transcripcions de les entrevistes.

Per tal de dur a terme un correcte anàlisi de la informació obtinguda cal tenir en compte les hipòtesis inicials en forma de preguntes i subpreguntes de recerca. Tot seguit s'esmentarà la base de la que es partia i llavors es donarà resposta segons la informació obtinguda de manera clara i concisa. Començar per la separació dels tres àmbits i així donar una resposta més genèrica a la hipòtesi inicial. Cal recordar que es diferenciava en tres grans àmbits la recerca.

Àmbit Legal

El primer àmbit a estudiar era el relatiu a la burocràcia, els aspectes legals, a través de la subpregunta:

Una dona transgènere està capacitada legalment o burocràticament per jugar en una lliga de bàsquet femenina?

Per tal de donar resposta a aquest aspecte en concret, s'ha realitzat una recerca en la legislació catalana (GENCAT) i espanyola (BOE, 2022) en matèria d'esport, s'ha entrevistat a membres de la direcció esportiva d'un club femení de bàsquet que es mantindrà en l'anonimat i s'ha concertat una reunió amb el President de la Federació Gironina de bàsquet, el Sr. Xavier Santaló. Afegir que s'ha intentat contactar de diverses maneres amb la Federació Espanyola de Bàsquet, la Federació Internacional de Bàsquet (FIBA), el Consejo Superior de Deportes i amb els departaments legals de dues associacions LGTBIQ+; i no s'ha rebut cap resposta. De la mateixa manera que s'ha demanat consell a un bufet d'advocats de Girona que no es mencionarà per preservar l'honor, amb la negativa com a resposta en comparar aquest treball acadèmic amb una recerca periodística.

Parafraçant un moment de la reunió amb la direcció esportiva del club de bàsquet femení per definir l'estat de la legislació actual en matèria de permissivitat d'una dona trans participant a una lliga femenina: "La regulació està a les beceroles, no s'ha pres una decisió encara formal, reglada, ni emparada per cap entitat superior. Aquest tema encara no està regulat (...) existeix un buit legal".

Si es comença per baix, tant l'àmbit competitiu territorial de Girona com de Catalunya, es regeixen per un mateix criteri. En paraules del Sr. Xavier Santaló: "la Federació no té una normativa pròpia. Nosaltres el que fem, a les normatives de disposicions de competició, tant als nostres estatuts com al reglament jurisdiccional, que són les normatives que habiliten per tramitar o no llicències; el que fem és una transposició de les lleis vigents". Entenent així que, de no rebre ordres o no constar d'una disposició legal per part del Consejo Superior de Deportes (CSD), del Ministerio de Cultura y Deporte o de la Secretaria General de l'Esport; la Federació Catalana de Bàsquet (FCBQ) es regeix pel que la Llei Catalana de l'Esport dictamina en les seves sentències. A paraules de Santaló, la Llei exposa que el gènere que indica el DNI és el criteri pel qual un jugador o jugadora de bàsquet ha de ser inscrit/a en una lliga masculina o femenina, sense cap altre tipus de connotació ni controvèrsia.

Extrapolant i temporalitzant aquesta recerca amb la realitat de la Kendall Martin, la principal protagonista d'aquest estudi, es pretindrà entendre els fets que han succeït aquesta temporada. La Kendall inicia lliga amb el CB Tordera – Uni Girona de Copa Catalunya, d'àmbit exclusivament català i sota la jurisdicció competencial sobre la regulació de la competició a empara únicament de la Federació Catalana de Bàsquet. Ella inicia la competició amb tots els papers en regla en quant a la seva transició de gènere, esta inscrita com a dona al registre civil i esta en tràmit el seu DNI nou, però encara no esta concedit. A l'inici de la competició, el CB Tordera disputa dos partits amb Kendall a les seves files però al donar-se a conèixer, per part de la Federació, que la Kendall no disposa del nou DNI, aquests dos partits queden suspesos i es tornen a jugar en jornades posteriors. En el moment que la Kendall disposa de DNI físic on apareix el seu gènere femení, la Federació procedeix a tramitar la seva fitxa i, per conseqüent, pot reprendre la seva activitat com a jugadora del CB Tordera – Uni Girona a efectes pràctics, sense cap connotació negativa.

Bé, això a nivell gironí i català. Però, què succeeix si, com està passant actualment, el CB Tordera – Uni Girona aconsegueix un lloc meritori a la seva categoria de Copa Catalunya i ha de fer una fase d'ascens a una lliga nacional com és la Lliga Femenina 2, fase d'ascensos la qual és regulada per la Federació Espanyola de Bàsquet i no la catalana? Doncs aquí ve la controvèrsia: no existeix una legislació vigent que permeti la participació d'atletes trans en competicions europees. La Federació Internacional de Bàsquet (FIBA) es troba redactant una normativa pròpia per establir precedents, però actualment no existeix res. La única premissa que es dona és que, mentre no es finalitzi aquest redactat, no es permeti que les jugadores trans de bàsquet competeixin a nivell internacional. No obstant, si el Tordera juga una fase d'ascens a nivell FEB, les disposicions normatives d'aquesta fase quedarien supeditades a la Ley del Deporte vigent. Val a dir que la nova Llei Trans (BOE, 2023) facilita i estimula una major llibertat en les transicions de gènere, impeding que aquestes es legalitzin sense necessitat d'un informe mèdic, la identificació personal de gènere és requisit suficient pel canvi de gènere a nivell civil. Però, en matèria d'esport, la Llei Trans supedita la participació als esports a la normativa pròpia de les federacions o els organismes legislatius competents de cada esport. En el cas del bàsquet passaria, a nivell espanyol, igual

que a nivell català, la FEB hauria de limitar-se a transcriure la Ley del Deporte que es regeix pels mateix barems que la Llei Catalana de l'Esport: si al DNI posa que ets una dona o un home, pots competir a una lliga femenina o masculina respectivament.

Vet aquí la polèmica controvèrsia. Tot i que la FEB i el CSD, governat per PSOE, hauria de mostrar facilitats a la Kendall per poder disposar de llicència per participar en les fases d'ascens a Lliga Femenina 2, donat també que ha pogut disputar amb normalitat el campionat de Copa Catalunya, no hauria d'ésser diferent a la competició nacional. No obstant la FEB opta per la negativa a la tramitació de la fitxa de la Kendall. A data de 18 de maig, el comunicat de la FEB al CB Tordera – Uni Girona és que no es tramitava la llicència de la Kendall per disputar la fase d'ascens, deixant al club sense els serveis de la blanquilla. L'estat del tràmit es troba en fase de recurs per part del club, durant el temps que s'escriuen aquestes línies, però tot indica que la Kendall, primer cas d'una jugadora trans a Espanya en una competició amateur i no de formació, es veurà impedida per jugar en competició nacional fins a nova ordre.

A mode de conclusió i com a resposta directa a la subpregunta de recerca: una jugadora trans de bàsquet si està capacitada legalment, almenys en la teoria, per jugar a bàsquet en una lliga femenina en àmbit català i espanyol, si burocràticament i a efectes civils es demostra que se li ha atorgat el gènere femení al seu DNI. Un cop complerta aquesta condició *sine qua non*, les respectives lleis de l'esport competencials empararan a la jugadora per la normal disputa de les competicions. A nivell europeu i mundial, al no existir una regulació determinada que es trobi per sobre de les legislacions nacionals, la FIBA no permet la participació de les jugadores trans en llurs competicions regides per aquest organisme. Ara bé, a efectes pràctics, en les competicions d'àmbit estatal a Espanya, la FEB es troba en una situació que genera dubtes donat que, tot i que la llei espanyola de l'esport regula que si la documentació de les jugadores trans indica que aquestes són dones, les jugadores haurien de poder jugar; la negativa és la resposta en el cas de la Kendall Martin en actuar sota les ordres de la FIBA i oposar-se a abraçar una realitat que serà cada cop més comuna els propers anys. La inexistència d'una normativa pròpia i concisa comporta un posicionament polític que fomenta la intolerància i la transfòbia en comptes d'intentar donar resposta a la inclusió i al respecte per les jugadores trans. La por a "obrir un meló" que sigui "perillós i difícil de regular" com es diu des de la direcció esportiva del club amb el que s'ha parlat, deixa fora a la Kendall Martin que és un cas nou però el primer de molts que necessitaran de regulació concisa els propers anys.

Àmbit Clínic

Seguidament es donarà resposta a la segona subpregunta:

Existeix igualtat en la competitivitat d'una dona trans envers la resta de dones que participen a la lliga?

Amb aquesta qüestió s'entraria en el món mèdic. Donat que aquest treball no és d'àmbit sanitari sinó social, les indagacions fetes en aquest terreny havien de ser limitades a unes observacions properes però no profundes. A nivell d'usuari, s'ha pretès apropar-se a l'endocrinologia, conèixer com afecta a nivell hormonal un tractament de trànsit de gènere i quina afectació té en el rendiment de les esportistes trans per entendre si existeixen avantatges o no a l'hora d'igualar la competitivitat amb d'altres dones cisgènere. Per tal

d'obtenir aquesta informació, s'ha entrevistat a un expert endocrí, el Doctor i Professor de la Universitat de Girona, Wifredo Ricart, responsable en cap del Departament d'Endocrinologia i Nutrició de l'Hospital Josep Trueta de Girona. Tanmateix s'ha portat a terme una entrevista amb experts en ginecologia i obstetrícia de la Unitat de Trànsit d'un important hospital de la regió sanitària de Girona els quals es mantindran en anonimat a petició seva. Per últim, també s'ha procedit a una reunió amb un professor responsable d'una reconeguda universitat gironina de Ciències de l'Activitat Física i Esport (CAFE) i expert en rendiment esportiu en bàsquet, que tampoc es nombrarà a petició personal. A banda d'aquestes entrevistes, s'ha fet recerca bibliogràfica i s'ha trobat antecedents clínics i articles mèdics on intenten acostar-se a la realitat de la temàtica en aspectes d'elit i alta competició d'atletes trans.

A nivell empíric, segons el Dr. Ricart, es troben evidències en la ciència que biològicament un home i una dona no poden competir en un esport amb igualtat de condicions en termes de força i potència muscular. Tot i que moltes dones puguin superar a molts homes i es solapin aquestes diferències, la tendència porta al domini masculí. Aquesta diferència rau bàsicament en la hormona de la testosterona. El professor de CAFE ens cita directament les hormones com a cabdals en el rendiment esportiu: "la testosterona és una hormona fonamental a l'esport. Si tu segregues més testosterona tens més facilitat de recuperar, augmentes la força i es donen una sèrie de factors que t'ajuden al rendiment esportiu". No obstant, no només les hormones són transcendents en el rendiment, l'alçada és un factor que m'han remarcat tant el professor de CAFE com el Dr. Ricart, que ens indica que "de mitjana, la diferència d'alçada entre un home i una dona és de 13cms". Doncs, les atletes trans, tenen avantatges en alçada, de mitjana, respecte les atletes cis; i en aspectes esportius, al bàsquet l'alçada o la proximitat a la cistella són factors d'importància en la competitivitat.

En quant al rendiment esportiu o les avantatges en la pràctica esportiva de les dones trans envers les dones cis, emprant les paraules textuais del professor de CAFE entrevistat, "no hi ha estudis transversals suficients com per determinar res objectiu, més enllà del rendiment, no se sap ni tan sols com (un tractament hormonal) pot afectar a la salut de les persones". Amb això esta d'acord el Dr. Wifredo Ricart. El mètode científic per demostrar les evidències passen per assajos clínics i, al no existir suficients estudis, "a nivell científic no es tenen prou evidències (...) dir que si existeix un major rendiment és una especulació".

Parlant amb els experts en ginecologia, no tenen les eines per mesurar el rendiment esportiu, però si que ens expliquen que el tractament feminitzant d'una noia trans consta de dos components claus, l'estrogen i l'inhibidor de testosterona anomenat Androcur, que és l'acetat de ciproterona. Un tractament feminitzant consisteix en l'eliminació progressiva de la testosterona i la seva suplantació per estrògens. La testosterona és l'hormona predominant en una dona trans i suposa un increment en el rendiment físic i una hipertròfia muscular superior a banda del control del pes i l'aparició del pel entre d'altres afectacions físiques. L'estrogen que contraresta la condició masculina comporta riscos cardiovasculars en augmentar el pes i la tensió arterial de les pacients i els experts recomanen l'activitat física per reduir el risc de trombosi. En quant a l'afectació en el rendiment, "el tractament feminitzant xafa, sobretot en l'estat d'ànim i això també afecta en les ganes de fer esport". El Dr. Ricart defineix com una incògnita l'afectació de la testosterona o, més aviat, la manca de segregació d'aquesta en quant al rendiment, "no hi ha prou evidències mèdiques".

Un biomarcador és un element mèdic que s'empra per tal de mesurar dades biològiques i així establir paràmetres de control en l'esport com la segregació en sexes. El biomarcador

de la testosterona, mesura que es pren en moltes competicions com a punt de partida del gènere o de l'avantatge físic, com a tal quedaria inservible, com indiquen també els experts en ginecologia. S'està buscant un biomarcador que tingui en compte aspectes de la testosterona però de llarga durada com el volum i la força muscular respecte l'estàndard, segons comenta el Dr. Ricart. Per obtenir resultats evidents d'aquest biomarcador s'ha de fer un disseny d'assaigs clínics amb persones voluntàries i amateurs, per tal d'obtenir un estudi amb una mostra més elevada que esportistes trans d'elit, que en l'actualitat pràcticament no n'hi ha. La opció d'obtenir aquest biomarcador diferent a la testosterona podria suposar la igualtat en el tracte respecte atletes trans i cis i barems genèrics diferenciats del gènere.

Per alimentar el debat sobre la necessitat de biomarcadors adients per la segregació a l'esport, existeixen patologies femenines, com el síndrome d'ovari poliquístic on els nivells de testosterona es mostren elevats. Aquestes dones se les considera intersexuals perquè tot i tenir un cos i una genialitat femenines, els nivells de testosterona són prou elevats com per comptar amb avantatges físiques en les competicions. Va ser molt sonat el cas de la Caster Semenya, atleta sud-africana amb hiperandrogisme, una segregació inusual de testosterona de manera natural, que se la va inhabilitar per tenir uns barems de testosterona, tot i naturals, superiors als permesos per a competir en categoria femenina. En contrapunt, també hi ha homes que es troben amb que el receptor de la testosterona no els funciona i, per tant, tot i ser homes biològicament parlant, el desenvolupament d'aquests és femení en no segregar la hormona masculina. Per tant, a nivell hormonal i segons les regulacions actuals envers el biomarcador de la testosterona, les primeres no podrien competir en una categoria femenina tot i ser dones biològicament i els segons podrien competir tot i ser homes biològicament (Hamilton & et al., 2021).

Durant el procés de recopilació de dades, sorgeix l'anunci de la Federació Internacional d'Atletisme sobre permetre competir a atletes trans que han realitzat el tractament de transició de gènere prèviament a la pubertat, d'altra manera restaran impossibilitades a competir (El País, 2023). D'aquí sorgeixen els debats de si es diferencia una transició prèvia a la pubertat o posterior i de si una dona trans pot igualar el seu estat físic al d'una dona cis. En preguntar això als experts, des de la unitat de trànsit rebel·len que tot i no haver prou estudis, si s'iniciés una transició abans d'una "total impregnació en testosterona i un volum testicular màxim", probablement l'alçada quedaria limitada i el desenvolupament muscular es veuria reduït. El tractament d'inhibició de testosterona pot resultar totalment complet amb medicació freqüent durant un cert temps, relatiu a un any, on els nivells de testosterona poden arribar a xifres properes a zero; i amb el suport clínic d'una vaginoplastia que significaria l'extracció dels testicles masculins i, per tant, l'eliminació de la segregació de la testosterona. Per tant, a nivell clínic, podem dir, amb les evidències trobades, que una dona trans, de fer el tractament feminitzant de manera prèvia a la pubertat, pot desenvolupar més fàcilment un cos femení. I, que de fer el tractament després de la pubertat, la testosterona rebuda de manera natural durant el desenvolupament físic pot comportar un avantatge en la hipertrofia muscular i l'alçada. No obstant, en tots dos casos, una dona trans podria arribar a trobar-se en un mateix nivell de testosterona que una dona cis, a través de medicació o de certes condicions mèdiques mencionades prèviament que inhibeixin la testosterona al seu cos.

En no existir evidències científiques sobre el rendiment esportiu, es pren la decisió de preguntar-li directament a la Kendall Martin sobre aquest aspecte. Ella relata que s'ha de medicar diàriament i, per mantenir els seus nivells de testosterona baixos, mantenint

elements del seu cos biològicament natural, no ho pot deixar si vol competir. Això l'hi afecta molt al rendiment, la Kendall es sent molt cansada i amb dificultats per córrer i saltar, “amb dolor als braços al tirar”. Les pastilles debiliten molt a la Kendall, segons ella més que a qualsevol dona cis, perquè ella estava acostumada a un rendiment, a actuar segons uns certs paràmetres físics que ja no existeixen com a tals. Fins que el cos no s'adapta, es veu un deteriorament progressiu que poc a poc es va allunyant del que era quan es comptava amb la testosterona. A banda del testimoni de la Kendall i en no comptar amb una evidència científica prou clara, si que s'han trobat articles d'opinió que suporten les paraules de la Kendall en d'altres atletes trans i coincideixen en que el desgast físic i la pesadesa que arrosseguen els cossos de les dones trans en tractament hormonal, suposa un estrès superior al que poden viure les dones cis (El Salto, 2021).

Per tenir en compte d'altres conceptes que enriqueixin aquesta temàtica i que portin a terme altres debats, el dopatge als esports d'alta competició que requereixen força o resistència, ve donat a partir de substàncies amb testosterona, segons el Dr. Ricart. La testosterona doncs es troba en els anabolitzants que s'empren per la millora il·lícita del rendiment i resulta ser primordial al dopatge. D'altra banda, segons el professor de CAFE que s'ha pogut entrevistar, la manipulació genètica pot ser un factor clau en un futur a mig termini que afecti també el rendiment, per sobre de la realitat del gènere. La capacitat d'obtenir avantatges genètics esdevindrà un repte major al de la oscil·lació entre un gènere o altre.

Amb la direcció tècnica debatem sobre les diferències físiques entre dones cis amb característiques físiques extraordinàries i dones trans amb característiques físiques semblants. Certament no existeixen diferències prou clares com per haver de prohibir o limitar la participació de jugadores trans en la lliga femenina. El que si que sorgeixen són altres debats com són el frau de llei o la lluita feminista que exclou a les trans, aquests debats es parlaran a la següent secció.

A tall de conclusions, responent de manera directa a la subpregunta de recerca anterior, si que pot arribar a existir una igualtat en la competitivitat entre dones trans i dones cis a una categoria femenina. De mitjana, les dones trans que han realitzat un procés feminitzador posterior a la pubertat, tindran un avantatge en el desenvolupament muscular i en l'alçada. No obstant, si prenem la testosterona com a biomarcador per la igualtat en el rendiment, una dona trans en procés d'hormonació pot arribar a obtenir uns barems parells als de les dones cis, fins al punt de competir al mateix nivell. Fins i tot, el procés de davallada del rendiment físic d'una dona trans pot arribar a ser més lesiu i dur que el procés de desenvolupament estàndard d'una dona cis en el mateix escenari esportiu. A partir d'aquestes afirmacions sorgeixen els diferents debats de si és lícit demanar proves mèdiques a persones que no tenen perquè veure qüestionat constantment el seu gènere o de si els biomarcadors de testosterona són els més adients èticament per determinar el gènere i no d'altres aspectes de major durada, credibilitat i respecte envers les persones. En qualsevol dels casos, es reitera per part dels experts la manca d'estudis clínics amb evidències empíriques suficients com per obtenir conclusions clares sobre el rendiment esportiu i, per tant, no es pot certificar que existeixi igualtat entre dones trans i dones cis però tampoc que no existeixi.

Àmbit Social

En el tercer apartat d'aquesta anàlisi, s'enceta el principal debat social pel qual es porta a terme aquesta recerca, la consulta sobre la opinió de la societat envers aquesta temàtica, la transsexualitat al món de l'esport femení. La darrera subpregunta resava:

Hauria de jugar una dona transgènere a una lliga de bàsquet femenina?

Aquesta part del treball s'ha volgut encarar a través de la dualitat entre dades quantitatives i qualitatives. S'empraran totes dues per veure en quin estat es troba el debat a nivell social. L'objectiu d'aquest tercer àmbit era elevar la opinió pública i ponderar-la, en certa manera i de forma limitada, per tal de saber que n'opina la gent.

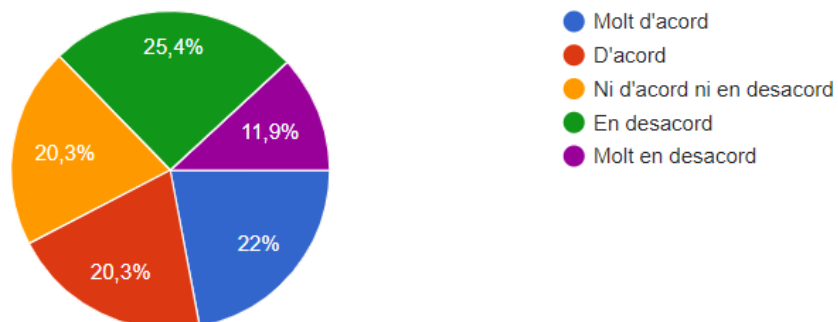
Segons el mètode quantitatiu, es compta amb una mostra de 118 enquestats/des, amb edats situades entre 5 rangs diferents, menors de 18 anys (5,1%), entre 18 i 29 (23,7%), entre 30 i 44 (26,3%), entre 45 i 64 (44,1%) i 65 o més anys (0,8%). La mostra consta d'una persona que no s'ha pronunciat sobre el seu gènere, un 51,7% de persones identificades amb el gènere masculí i un 47,5% al femení. Al parlar de bàsquet, s'ha volgut saber si aquesta mostra estava directament relacionada amb el bàsquet i si podria donar una opinió lògica i propera a la temàtica. S'ha aconseguit que el 40% de la mostra sigui aficionat/da al bàsquet, un terç de la mostra forma part d'un club o institució de bàsquet, prop del 25% són pares/mares de jugadors/res, juguen actualment o han jugat; poc més d'un 16% hi tenen relació amb algú proper al món del bàsquet i tan sols un 2,5% de la *n* no té cap tipus de relació amb l'esport. A les enquestes, s'han realitzat preguntes de caire sociològic de manera premeditada o que han anat apareixent a mesura que s'ha aprofundit en la temàtica.

Segons el mètode qualitatiu, s'ha emprat la modalitat de resposta textual a les respostes quantitatives de les enquestes, també preguntes de caire sociològic per a completar les entrevistes amb les personalitats amb les que s'ha parlat i així afegir una opinió personal més enllà de les respostes concretes sobre els àmbits dels experts amb els que he parlat. Tot seguit es procedirà a desgranar les temàtiques més comunes en l'estudi de les problemàtiques socials tant a través de l'àmbit quantitatiu com el qualitatiu.

Debat Social

En la següent escala, en quin grau estaries d'acord amb que una jugadora trans jugui a una lliga femenina?

118 respostes

En primer lloc, s'ha traslladat la 3ª subpregunta directament als usuaris de l'enquesta. Més enllà del mer resultat, on existeix una gran igualtat en les respostes, destaca l'estat polaritzat de la població enquestada on es mostra a favor i en contra pràcticament a parts iguals amb una immensa escala de grisos, desconeixement i dubtes sobre la temàtica.

Algunes de les opinions recollides més destacades són: “El físic a nivell de força seguirà tenint el d'un home i amb valors absoluts els estudis han mostrat que un home té més força que una dona (repeteix amb valors absoluts, això no vol dir que hi hagin dones més fortes que homes). Per tant, aquesta persona trans tindria més avantatges, pel seu físic inherent, que la resta de companyes. Els que no estiguin d'acord els plantejaria la següent pregunta: perquè els equips han de ser masculins i femenins? Perquè no s'elimina el gènere de l'esport i es fan tots els equips mixtes? La resposta d'aquestes preguntes que plantejo segurament serviran per contestar aquesta pregunta que plantejges en el treball.”, “Es que no és si hi estic d'acord o no, és el seu dret. Altre cosa són els nivells de testosterona i com s'han d'introduir”, “Perquè tenen millors capacitats bàsiques que les dones.”, “És un tema molt complex i no tinc molts coneixements sobre el tema, però suposo que després de la teràpia hormonal aquesta persona no té més avantatges que la resta de jugadors/es.” o “Crec que haurien de fer una lliga en concret per elles per no desvirtuar la competició”.

S'ha volgut conèixer l'opinió d'una pionera del bàsquet femení dels anys 50, una llegenda retirada del bàsquet femení, una jugadora professional en actiu, una jugadora de formació estrangera i una jugadora de formació nacional. Totes estan d'acord amb que les dones trans són dones i no tenen perquè ser discriminades per ser trans, perquè “són dones i punt”. No obstant, si que existeix una mena de por als desequilibris que es poden donar a la lliga femenina. La sensació general és de tolerància, però a la vegada indefensió envers d'abusos que poden trencar amb moltes fites aconseguides per la lluita feminista.

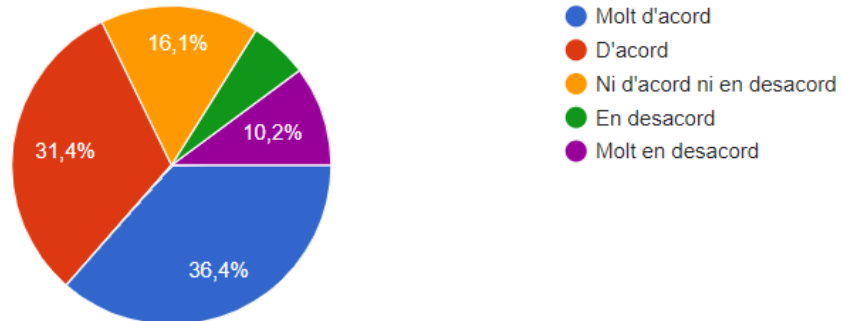
En general regna el desconeixement en les respostes, les opinions sense fonaments empírics i forces prejudicis i dubtes que només a través del coneixement de causa es poden resoldre. En termes majoritaris, la tolerància prepondera en quant a que les jugadores trans puguin jugar a una lliga femenina. El debat després sorgeix a partir del que pot passar a la lliga, del rendiment físic avantatjós que puguin tenir o la identitat de gènere. L'interès econòmic i la por al frau de llei per tal del benefici d'uns quants homes que vulguin aprofitar el seu estatus físic i els buits legals per competir, és la principal amenaça de les defensores del bàsquet femení.

Límits o Regulacions envers les Jugadores Trans

Un altre concepte clau en aquesta recerca ha sigut la demanda o exigència popular dels límits biològics per tal de facilitar una igualtat entre dones trans i dones cis en un esport femení.

En la següent escala, en quin grau consideres que han d'existir uns límits o regulacions per les jugadores trans?

118 respostes

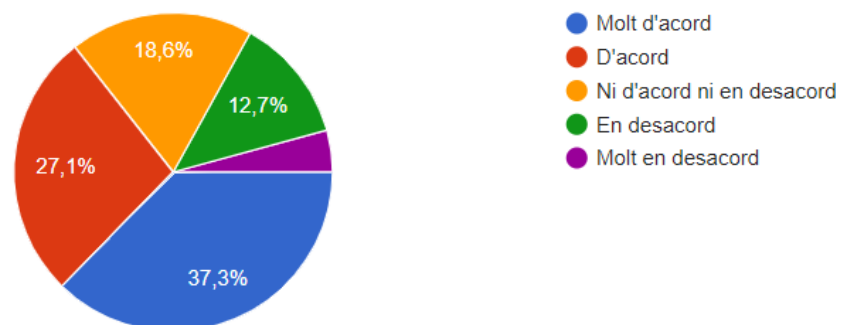

Les respostes obtingudes orbiten entorn a la identificació amb el gènere: “Límits cap, però s'hauria de poder regular en el sentit que el DNI s'hauria d'adjuntar un document que aclareixi que és trans. De fet, això ja ho hauria d'incloure el DNI.”; l'avantatge físic: “Com he comentat anteriorment el tema físic pot ser un avantatge, hi ha dos aspectes que s'entrelliguen, com ets sentis com a persona trans o cis i l'altra en quin punt et pot beneficiar a nivell competitiu. Cal fer mes estudis encara.”; i elements hormonals: “Jugadores que encara tinguin un tan per cent elevat d'hormones masculines dins els números en els que es solen moure els casos on s'hagin donat per finalitzada la seva reconversió.”.

En termes generals, envers aquesta temàtica, molts dels enquestats no es mullen o assumeixen tenir un coneixement limitat sobre la temàtica. Els que si ho fan, proposen tres alternatives clares: crear una lliga exclusivament trans, establir uns paràmetres límit en quant a nivells de testosterona al cos però permetre-les competir a una lliga femenina; o cap mena de regulació i que tinguin total llibertat en competir en la categoria que es trobi més d'acord amb la seva identitat de gènere.

En la següent escala, en quin grau estaries d'acord amb que una jugadora trans pot ser molt diferencial o tenir un avantatge desmesurat a una lliga femenina?

118 respostes

En aquesta segona pregunta es pretén entendre si aquestes regulacions que es volen aplicar és degut a una opinió força arrelada en la societat, la de l'avantatge físic de les jugadores trans. Tot i que prop d'un 60% esta molt d'acord o en desacord, si que la resta dels

enquestats entenen que cada cas és un món, que el rendiment físic depèn dels tractaments que es poden fer i que ser trans no és sinònim automàtic de domini aclaparador.

Un debat que sorgeix amb els experts en ginecologia i obstetrícia entrevistats i és la segregació per gènere en l'esport. Ells/elles opinen que el gènere no ha de ser un factor suficient per separar a les persones degut a la diversitat existent avui dia, on les fronteres del gènere pràcticament no existeixen, segregar per gènere és quelcom "antic, passat de moda". Aquesta segregació implica que les persones no binàries no puguin practicar un esport en no identificar-se amb un gènere o un altre. "Troblem que és molt poc inclusiu envers la societat d'avui dia (...) potser no ens hem de basar en uns genitals que se t'han assignat de naixement, hauríem de buscar d'altres característiques físiques". Els experts troben "incompleta" la segregació a l'esport en base a unes analítiques perquè aquestes no determinen la identitat de gènere de la persona. "No se la pot obligar a la persona a fer un tractament del qual no se sent a gust per tal de poder competir en un gènere determinat" de la mateixa manera que el Dr. Ricart assegura que "a nivell ètic no se't pot demanar una prova genètica o una identificació amb el gènere" perquè és quelcom personal. En la recerca bibliogràfica, l'article de Hamilton *et al.* conclou "fins i tot les polítiques més basades en l'evidència no eliminaran les diferències de rendiment esportiu entre esportistes de la categoria d'elit dels esports femenins" (Hamilton & et al., 2021). El debat es troba en la barreja entre el concepte social i el concepte biològic del gènere. L'àmbit identitari hauria de ser suficient per determinar el gènere, no una analítica clínica o una genitalitat. Ens trobarem amb realitats com persones que s'identifiquen amb un altre gènere tot i sentir-se còmodes amb el seu cos. Serà molt normal trobar una dona amb la seva barba i la seva genitalitat masculina, sense cap necessitat d'hormonar-se. Llavors, el gènere, al ser una construcció social i no biològica, suposarà una condició insuficient en la divisió als esports.

Des de la direcció tècnica es diu que les possibles limitacions que es poden arribar a donar, a nivell de competició, serien crear una categoria especial, com ja existeix amb els esportistes nacionalitzats o en formació, on es permeti la participació de jugadores trans rere períodes d'estudi de 2 a 5 anys on es monitoritzi el tractament hormonal. De lo contrari, el més probable és la negativa a competir a nivell professional, on els interessos econòmics poden ser un factor primordial. Aquestes possibles opcions xoquen de front amb les demandes del col·lectiu LGTBIQ+ que defensa que els estudis clínics i les analítiques no han de tenir caràcter normatiu per a la identitat de gènere o per la llibertat de la pràctica esportiva (Yasss, 2023).

El Dr. Wifredo Ricard fa posat de la hipocresia que existeix en aquesta temàtica donat l'immens desconeixement existent. "L'esport és un negoci i molta gent hi viu de l'esport" i per tant el debat que es genera és "extremadament complicat". És necessari tenir una base científica per obtenir opinions que no tenim. La societat és molt polièdrica, segons el doctor, i una vegada tinguem aquesta evidència científica, la societat ha de decidir que es vol a nivell sociopolític i si volem fer de l'esport un espectacle. Una reflexió que també fa és que la "meritocràcia a l'esport és una gran mentida" perquè no tothom té les mateixes oportunitats, no només hormonalment, sinó per característiques socioeconòmiques.

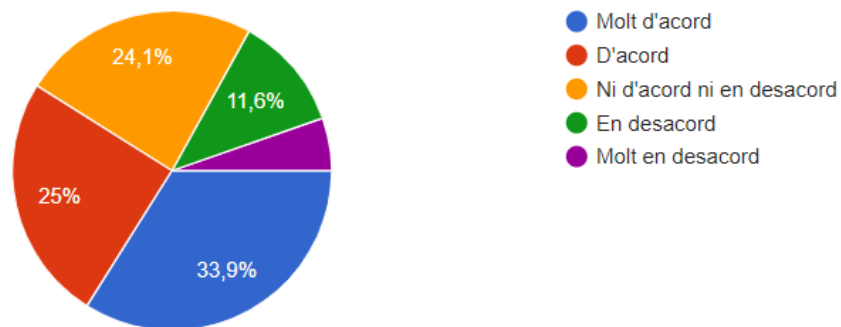
Feminisme

Al llarg de la recerca s'ha pogut trobar amb un xoc directament frontal a la llibertat de competició de les dones trans, precisament per part de les dones cis. Existeix una polarització en la població femenina entre aquelles que veuen a les dones trans com a dones,

sense cap més connotació; i entre aquelles que veuen de l'augment de les transicions de gènere com un risc per la supervivència dels valors feministes i els estaments socials que la lluita feminista ha treballat durant anys per aconseguir. Relacionant-lo directament amb el món del bàsquet, la principal por que s'ha recollit de les opinions amb moltes de les dones amb les que s'ha parlat és que les dones trans poden transgredir i desestabilitzar l'equilibri en l'esport femení.

En la següent escala, en quin grau estaries d'acord amb que els valors o drets de les dones cis es podrien mantenir d'igual forma que en l'actualitat?

112 respostes

A les respostes qualitatives de les enquestes veiem com els valors feministes sorgeixen dins la perspectiva binària del gènere: “Els valors o drets de les dones cis encara no estan a l'alçada d'una societat igualitària dona/home”. En qualsevol cas he trobat molta paritat en quant als mateixos drets entre dones cis i dones trans: “Una cosa són drets i l'altra privilegis. En aquest cas crec que no es tracta de retallar drets de les dones cis per "igualar-nos" amb les dones trans, sinó que les dones trans aconseguixin tots els drets que mereixen, els mateixos que té qualsevol dona cis”; “Els valors i els drets haurien de ser els mateixos per tothom, independentment del sexe i del gènere” o “Penso que el fet de que hi hagi dones trans a l'esport femení no té per què canviar els valors o drets de les dones cis. És més, des d'un punt de vista feminista, les dones trans són dones, per tant mereixen tenir els mateixos drets i valors que les dones cis.”. Per últim, es segueix trobant a les respostes connotacions prejudicials envers la perspectiva que es té de les dones trans: “Crec que a mida que es vagin integrant les dones trans a l'esport, s'haurien de modificar les lleis per no perjudicar a les dones cis.” o “Si, per un costat, es promourien nous valors, mirats a la inclusió, les esportistes cis acabarien en una situació de desavantatge i això alteraria els conceptes que mouen l'esforç, la superació personal i la sana competitivitat.”

Des de la direcció tècnica del club de bàsquet es diu “no se li pot negar el dret de jugar a bàsquet com a persona. El cas és que per cobrir les necessitats d'uns, s'està perjudicant a molts d'altres i s'està obrint la porta a gent que es pugui aprofitar de la llei (...) potser per afavorir els drets de 20 persones, estàs perjudicant a 3 milions. No és gens fàcil”.

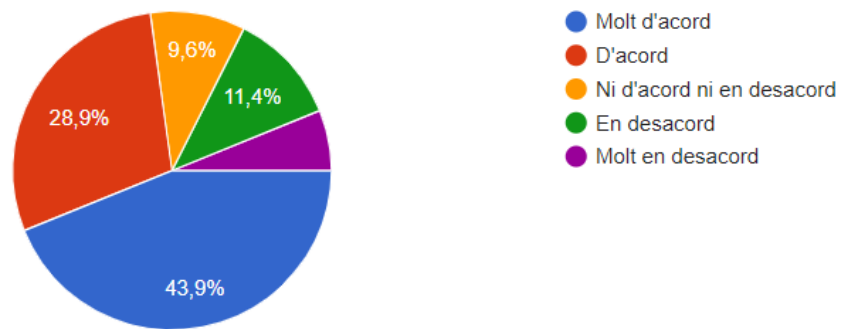
Fraus de Llei

En quant a frau de llei en matèria de gènere es refereix a l'aprofitament dolós i lucratiu de la transició de gènere, una taca que en l'actualitat és més una fal·làcia plena de prejudicis que una realitat, però que de dur-se a terme, pot suposar un embrutiment de la realitat de moltes persones que no es senten identificades amb els seus gèneres de naixement i que han

lluitat durant molts anys per aconseguir la llibertat que mica en mica s'està aconseguint avui dia. Des de l'àrea de transició, els/les experts/es amb els que s'ha realitzat una entrevista indiquen que això és una quimera, que "no passa" i que "és una invenció més aviat patriarcal" que una certesa. Moltes de les hipotètiques possibilitats que es donen emanen de la desconfiança en l'ésser humà i també de casos d'enganys passats (elDiario.es, 2019).

En la següent escala, en quin grau estaries d'acord en que poden desencadenar-se fraus de llei i/o persones oportunistes que aprofitin la llei per obtenir un profit de manera deshonest?

114 respostes

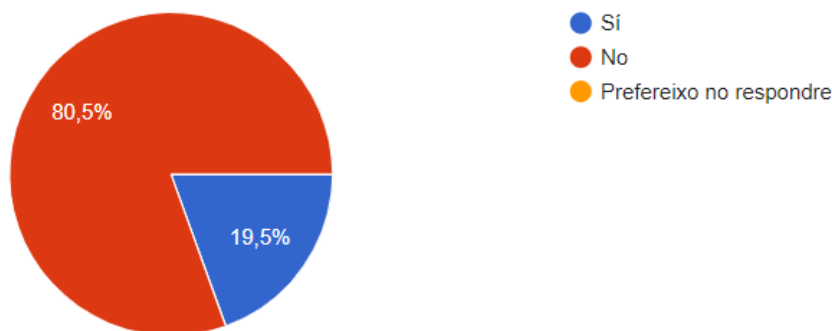
“No en sabia dir cap, però crec que no s’haurien de regir pel que diu el DNI. Actualment, hi ha molts casos de frau en què homes cis, intentant fer que la societat doni un pas enrere, es declaren dones, competeixen en lligues femenines i guanyen títols creant una polèmica que la comunitat trans no necessita. Afegeixen un pes més a tot el que comporta ser una persona trans i em sembla lamentable. Per persones així no hauríem d’entrar en judicis de valor amb les persones trans, ja que es un procés molt dur tant psicològic com físic, però finalment acabarà passant per altres que no tenen cap ètica ni moral.” Opinions com aquesta, amb idees preconcebudes més enllà de casos reals i amb la por a trencar amb una normativitat que avui dia avança amb passos segurs, és el que més s’ha trobat a les enquestes.

Transfòbia

La transfòbia és l'odi, el rebuig, la intolerància o la discriminació cap a les persones trans pel fet d'identificar-se fora dels paràmetres normatius de gènere socialment establerts. Al tractar-se d'un estudi sociològic, s'ha pretès extraure una lectura envers aquesta temàtica que s'abordarà breument en aquest apartat.

Has viscut de prop algun cas de transfòbia?

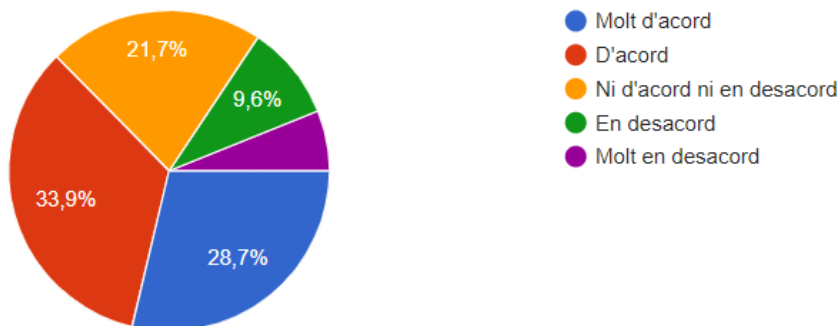
118 respostes

Es volia testar l'estat social de la mostra amb la que s'ha treballat i es volia saber fins a quin punt la transfòbia estava a l'ordre del dia. En una societat àmpliament democràtica, lliure i plural com la nostra, que 22 persones de 118 hagin vist o viscut a prop un cas de transfòbia resulta detestable. Les dades diuen que 1 de cada 5 persones ho ha viscut. Si es vol viure en una societat tolerant, aquesta xifra hauria de ser igual a 0.

En la següent escala, en quin grau estaries d'acord, en cas de ser una jugadora cis, en compartir equip amb una jugadora trans?

115 respostes

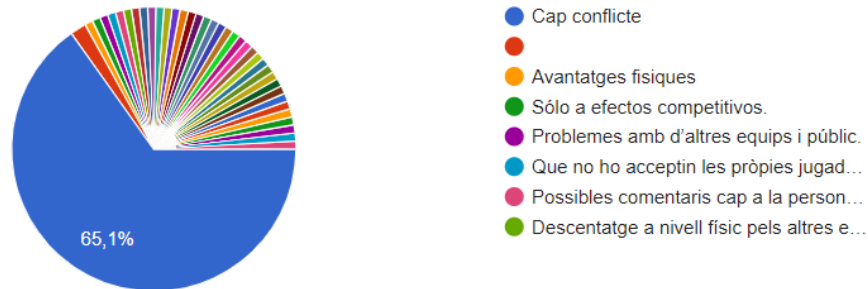
Aquesta pregunta més personal implica moltes connotacions i possibles lectures. A nivell quantitatiu, prop d'un 15% de la mostra estaria en contra de jugar en un mateix equip que una dona trans. Poc més d'un 20% es mostra indiferent i prop d'un 60% es mostraria tolerant i respectuós amb un/a company/a trans a la disciplina del seu equip.

La Kendall fa saber la proximitat i les facilitats que van mostrar les seves companyes d'equip en una de les tasques més quotidianes de la convivència en un equip de bàsquet com és el vestidor i compartir dutxa. Tot i sentir-se incòmoda i mostrar-se reticent a dutxar-se amb les demés, les companyes li van fer entendre que no era cap problema i que es podria dutxar amb elles sempre que volgués, sense cap tipus d'impediment. En canvi si que denota transfòbia en els comentaris sobre el seu físic de persones afins a les rivals amb les que juga

en contra. Ha sentit comentaris crítics i desafortunats cap al seu físic en dominar certs aspectes del joc.

Quin conflicte creus que et podries trobar?

109 respostes

Per últim s'ha pretès saber de quina manera la gent enquestada veu que es poden donar situacions de rebuig cap a les persones trans que practiquen un esport. S'ha trobat a les respostes, en termes generals, un 65% de persones que no hi veurien cap conflicte amb la convivència amb una jugadora trans. En canvi, el 35% restant opina que podrien existir desigualtats físiques, *bullying*, incomoditats, comentaris molests o desavinences envers la competició. Un sector de les persones enquestades ha respost de manera positiva en que, més enllà de conflictes, l'educació personal de les jugadores i la tolerància estaria per sobre de qualsevol conflicte.

Conclusions Generals dels Resultats

En línies generals, per tal d'obtenir una resposta definitiva, procedim a recordar la pregunta de recerca principal emprada que és:

Pot jugar una dona transgènere en una lliga femenina de bàsquet?

Com s'ha vist anteriorment, aquesta pregunta es pot respondre de diverses maneres i en funció de diversos aspectes de la quotidianitat.

En quant a legalitat, una dona trans pot obtenir una llicència federativa, al territori català i espanyol, sempre i quan al seu DNI s'indiqui que és una dona. A no ser que l'entitat competent ho impedeixi a nivell polític o amb una normativa concreta, la llei de l'esport jurisdiccional empara la lliure competició de les jugadores transgènere de bàsquet a les competicions femenines. No obstant, a nivell europeu o internacional, al ser la FIBA qui regula i normativitza l'expedició de les llicències amb un criteri supranacional; i al no tenir aquest organisme una legislació ferma vigent; s'opta per prohibir a les jugadores de bàsquet trans a competir a nivell professional, no amateur, almenys fins que existeixi una regulació que dictamini el seu destí normatiu.

En quant a matèria mèdica o clínica, no esta prou demostrat empíricament que una dona trans jugui amb un avantatge competitiu, ni excessiva ni lleugerament superior. Només existeixen desigualtats en el desenvolupament físic, sobretot en l'alçada i la hipertròfia

muscular, però cada cas concret és un món. S'ha demostrat que se sol emprar el biomarcador de la testosterona per tal d'establir uns barems de rendiment esportiu entre gèneres, que diferents patologies endocrines d'ambdós gèneres poden esbiaixar, però que marquen els límits del gènere a l'esport. Aquest biomarcador comporta unes connotacions ètiques contràries als interessos del col·lectiu LGTBIQ+, però, en cas de voler adaptar-se per no trencar el binarisme de l'esport i poder participar-ne, pot arribar a inhibir-se fins al punt de que les dones trans poden tenir paràmetres similars de testosterona als de les dones cis. Aquest fet implicaria una certa igualtat en la competició, però una resposta favorable o contrària a aquesta no es podria demostrar per falta d'evidències empíriques.

Socialment, la mostra amb la que s'ha treballat veu amb ulls tolerants i inclusivament que una dona trans jugui a una lliga femenina, però existeixen certes pors que semblen dubtes en el si de l'esport femení com el desequilibri físic o el frau de llei. Aquestes pors poden portar al rebuig en forma de transfòbia. No obstant, en termes generals, la tolerància i el respecte brillen en les enquestes realitzades i no existeix gaire debat en tant de si haurien o no de jugar a una lliga femenina. El debat es troba més aviat en el com haurien de jugar, en la tipologia de les limitacions a les que, segons una gran part de la gent enquestada, s'ha sotmetre a les atletes trans per tal de demostrar barems de rendiment semblants a les dones cis i així assegurar la igualtat entre dones i la justa competició. Aquesta submissió a proves clíniques xoca frontalment amb el moviment trans i la identitat del gènere donat que la pluralitat d'elecció ha de comportar més llibertat i no restriccions de caire mèdic. Tot i el rebuig d'un sector del feminisme, les dones trans tenen la porta oberta de la societat a poder practicar i jugar a bàsquet i no es trobarien impediments ni conflictes més enllà d'alguns comentaris molestos i opinions guiades pel desconeixement i els prejudicis.

DISCUSSIÓ DELS RESULTATS

Un cop obtingudes les dades empíriques, tant de la recerca bibliogràfica, com del recull d'informació qualitativa de les entrevistes, com de l'anàlisi quantitatiu de les enquestes a la mostra de la que s'ha disposat; es procedeix a fer una lectura més enllà dels mers resultats. Aquesta lectura, es farà en 4 fases, una per a cada subpregunta de recerca i una final per respondre la pregunta de recerca i així analitzar les hipòtesis iniciar i saber si es contrasten o no.

Àmbit Legal

El que s'ha pogut extreure principalment és que existeixen diferents criteris en funció de la territorialitat, és a dir, que dependrà de la competència de cada organisme en funció del territori on es disputi la lliga en concret on la jugadora trans hi participi. S'evidencia, però, a través de les entrevistes, la percepció de que existeix una realitat més contemporània que la legislació existent, que resta obsoleta a una temàtica que avança a passos més ràpids.

Tot i que la legislació es trobi en un procés molt previ, el caire que adquireix la normativa és de prohibició i d'exclusió a les atletes trans. A pesar de que la transcripció de les lleis per part de la Federació Catalana es doni de manera literal, permetent jugar a tothom en funció del que indica el DNI, si que sembla a grans trets com que és un "problema", un "marrón" com diuen molts enquestats, que la Federació territorial no vol ni pot resoldre. El permetre jugar a una jugadora trans no és un moviment polític, és simplement un no encarar-lo executant de manera literal el que diuen les lleis i passant la patata calenta a una entitat superior i no ficar-se en problemes mentrestant. Els organismes que realment s'han de mullar i han de prendre una decisió política, sigui a favor o en contra, no ho fan, postergant així la permissivitat de competir a les atletes trans i mirant a un altre lloc mentre els/les jugadors/es es troben en un buit legal que els/les porta a la negativa de jugar més que a la lliure pràctica de l'esport.

Cal afegir una anècdota: mentre s'escrivien aquestes línies, el CB Tordera – Uni assolí l'ascens de Copa Catalunya (àmbit territorial) a Lliga Femenina 2 (àmbit nacional) tot i no comptar amb la Kendall Martín com a jugadora. Ara la Kendall es troba en una situació que va més enllà de no poder disputar una fase que s'ha guanyat a pols: el fet de no poder competir la temporada vinent si el CB Tordera – Uni accepta i pot assolir econòmicament la plaça de Lliga Femenina 2. Al ser una lliga regulada per la FEB, les jugadores trans no poden disputar-la. Doncs, la Kendall, de moment, no podria jugar federada la competició amb el seu equip i s'hauria de buscar un d'altre que participés a una lliga territorial si vol seguir gaudint de la pràctica del bàsquet.

Caldria un posicionament polític ferm i respectuós amb les col·lectivitats en conflicte per tal d'encarar aquesta temàtica. L'esport trans és cada vegada més freqüent donat a que la societat d'avui dia és moderna i hi ha un alt índex de practicants d'esport. Si les transicions de gènere són cada cop més freqüents vol dir que cada cop existiran més esportistes trans que vulguin adherir-se dins una estructura fèrria i binària com és el món de l'esport. Si bé algunes federacions, com la d'atletisme, ja s'han posicionat, en el cas del bàsquet encara no i sorgiran més conflictes com aquest en un futur no gaire llunyà.

Àmbit Clínic

Es pot extreure un debat clar sobre aquest àmbit i és la manera de veure aquesta temàtica en base a moltes d'altres. Els equips amb més pressupost poden permetre's fitxar jugadores americanes o africanes que compten amb físics privilegiats pel bàsquet, sobretot l'alçada i l'atletisme. Però, ningú qüestiona aquesta pràctica. De fet, les federacions s'afanyen a nacionalitzar jugadors o jugadores d'altres països per tal d'obtenir un rèdit esportiu en els campionats supranacionals. Però i que passa amb les atletes trans? Perquè se les qüestiona tant pel gènere? La nacionalitat no és un objecte de debat però el gènere, la construcció social que cada cop és més fluida i que xoca directament amb l'estament binari de l'esport, si que ho és. I es genera una problemàtica que en d'altres aspectes no es dona. Haver nascut a un cert lloc o amb certes condicions físiques no és objecte de polèmica, però si ho és el fet d'haver nascut amb una determinada genitalitat quan a la pràctica, el nivell hormonal es molt similar.

Val a dir que s'ha avançat molt en la societat. No obstant, sorgeix actualment una situació similar a la de casos d'antuvi com el de la Marisol Paíno (ARA, 2021), on una dona amb uns índexs elevats de testosterona al cos se la prohibia de competir per ser massa masculina. Es posava en dubte la feminitat fins al punt de fer, fins la societat, proves clíniques per demostrar que no era una dona. Ara existeix una tolerància força arrelada però encara incipient, perquè apareix el cas de la Kendall i esclata el sensacionalisme i els comentaris per ser, simplement, una dona trans. El col·lectiu trans demana llibertat mentre que el món de l'esport necessita de regulacions, normativitat i mesures de control com els biomarcadors, per seguir segregant per sexes i mantenir les competicions tal i com es troben ara.

Una lectura molt extensa entre la mostra enquestada és que passaria si aquestes atletes trans no fossin realment determinants, que en la competició no destaquessin. Existirien aquests conflictes que estan apareixent o simplement es toleraria donat que no es marcarien diferències? Això passa a l'esport masculí. Gairebé es discuteix que un home trans pugui competir perquè, com s'ha vist als resultats, comptaria amb una alçada mitjana i un desenvolupament muscular inferior al de qualsevol altre home cis. Per tant, limitant-nos a valorar la competitivitat d'aquest home trans, no seria un problema que competís en una lliga més física que la femenina. No obstant, en fer el tractament masculinitzant estaria incorrent en dopatge si fos professional, llavors, tot i no ser *a priori* determinant, no podria exercir l'esport d'arribar a determinades xifres de testosterona. Però, en termes competitius teòrics, no existiria un debat tan fort.

Doncs, el conflicte es troba en la competitivitat de les dones trans a les lligues femenines. No existeix substrat científic suficient com per mesurar les diferències de rendiment entre atletes cis i atletes trans, però si que existeixen diferències a nivell físic, sobretot en alçada i massa muscular. El tractament feminitzant permet anivellar els paràmetres de testosterona al cos i una vaginoplastia eliminaria la segregació de l'hormona de manera permanent. Però, no està demostrat que aquest sigui un biomarcador diferencial en el cas d'un esport d'equip o no-individual. A més, el bàsquet és un esport inclusiu on hi tenen cabuda des de jugadors/es baixos/es fins als/les més alts/es, si una jugadora trans té més alçada i més força muscular, què la diferencia realment d'una jugadora cis que estigui musculada i sigui molt atlètica? Perquè una jugadora cis de 2.05m, com és l'americana Brittney Griner, no és assenyalada més que pels seus trets físics i una jugadora trans que sigui alta si?

Descobrir que els nivells de testosterona es poden pràcticament eliminar i que realment no són un paràmetre feient del rendiment en un esport d'equip resulta quelcom trencador per la situació actual del bàsquet. De quina forma es mesurarà aquest rendiment al futur o quin caire adquirirà el gènere és quelcom intrigant. Mentrestant, la negativa per part dels departaments mèdics de les federacions internacionals i la manca d'un biomarcador més acurat portarà a l'exclusió de les atletes trans en un escenari on no es pot demostrar, de moment, que tinguin un rendiment superior.

Àmbit Social

Han resultat sorprenents les respostes obtingudes sobre el debat social de si una jugadora trans hauria de jugar o no a una lliga de bàsquet femení. En primer lloc, el debat queda tancat de manera ferma en una resposta afirmativa. Però, no és el què sinó el com el que realment es considera per part de la població.

La por a trencar amb l'*estatus quo* actual és la principal amenaça per la tolerància. Es tem que les jugadores trans que puguin sorgir a curt termini siguin excessivament determinants en unes competicions que porten amplis períodes de reivindicació respecte al paper de les dones a la societat i la inclusió de l'esport femení en l'òrbita de l'esport professionalitzat. La transsexualitat a l'esport femení sorgeix en un període de transició d'un esport femení en auge, però encara a anys llum de l'estatus de l'esport masculí. El bàsquet, de manera concreta, és un esport minoritari a Espanya, el bàsquet femení de retruc també ho és. Doncs, si de per si la reivindicació de la dona esportista és un fet en alça, aquest xoca frontalment amb el moviment trans i les facilitats que es donen en la legalitat vigent per a transicionar. El conflicte s'eleva fins als estaments més alts del feminisme on es polaritza la inclusió de les persones trans dins el col·lectiu. A la vista dels resultats obtinguts a les enquestes es pot albirar l'ampli ventall sobre la situació de les persones trans a la societat, rebent rebuig i acceptació a parts iguals amb una immensa escala de grisos pel mig.

En termes generals regna la inclusió però amb certes condicions. Sobretot des del desconeixement i la ignorància d'una temàtica molt nova i amb una punyent controvèrsia. Tanta que gran part de les personalitats enquestades, quan s'havien de mullar, ho preferien fer des de l'anonimat i no deixar anar titulars perjudicials per la imatge o perquè no volien enfrontar-se a una situació compromesa a nivell social. S'ha trobat una important manca d'educació social, d'enteniment dels conceptes bàsics del gènere i sobretot de respecte cap a col·lectius diferents als propis. Ha faltat empatia en molts moments, allunyant i exclouent a les minories per un bé comú general.

Considerant la opinió de la Kendall Martín i comparant-la amb les opinions de la mostra, s'agraeix la normalitat amb que la de Blanes viu la seva situació, coneixedora de primera mà com és tot. La proximitat de les seves companyes d'equip i del club contrasta amb els prejudicis de gran part de la mostra sobre la possible existència de rebuig, de *bullying* o de discriminació de gènere.

La lectura en termes generals és la manca d'informació i l'excés de prejudicis, no només a nivell social també a nivell legal i clínic. No existeixen estudis suficients, mostres o investigacions que sostinguin una opinió ferma o, si més no, empíricament contrastada. Però si que s'opina directament sobre el rendiment, sobre la suposada superioritat de les dones trans respecte les dones cis i tot des del desconeixement. Cal educació, respecte i

tolerància que, tot i estar presents en la majoria de les respostes, encara existeixen masses casos de transfòbia i de discriminació de gènere, sobretot des del sector masculí que, de per si, és el principal escull per la igualtat en la societat.

Consideracions Futures i d'Altres Debats

En primer lloc, extraient la informació dels experts entrevistats, la manipulació genètica pot ser un fet revolucionari en l'esport del futur. El dopatge, fonamentant enormement per la testosterona, és una barrera tant per la competició com pel rendiment. Però trobar mecanismes que no requereixin elements endocrins sinó genètics pot resultar revolucionari en aspectes de rendiment.

En segon lloc i mantenint el discurs sobre el rendiment, està per veure quin seria el biomarcador adient per la segregació a l'esport. Els/les experts/es de la unitat de transició entrevistats/des advoquen per la separació, al bàsquet, igual que d'altres esports individuals com l'halterofília o el llançament de pes. No obstant, separar per característiques físiques en un esport d'equip trencaria amb el caràcter inclusiu d'aquest. Si bé podria sorgir un sistema numèric, com ja succeeix al bàsquet en cadira de rodes, on el nivell de diversitat funcional té un determinat valor i els equips compten amb un nombre límit determinat per poder tenir jugadors en plantilla. Això podria passar al bàsquet convencional, però es seguiria discriminant d'una manera o altra. D'aquí la complexitat d'aquesta temàtica, mai plouria a gust de tothom.

S'ha tingut en compte en aquest treball un cas de rebuig a una dona trans. Però, no s'ha ponderat en cap moment cap tipus de discriminació per ètnia o per alguna discapacitat. Seria digne de consideració saber si existeixen criteris d'exclusió social a l'esport més enllà del gènere o de com la interseccionalitat, el creuament de diverses discriminacions envers a la persona, pot afectar a la pràctica esportiva. Entendre si una dona trans amb diversitat funcional es trobaria en la mateixa situació que qualsevol altra dona, trans, cis o no-binària.

A nivell de competició, han sorgit opcions com les lligues exclusivament trans o apartats normatius per els/les atletes trans com si es tractessin de places d'extra-comunitaris. Seria òptim explorar quina normativa elabora la FIBA a curt termini i com evoluciona el cas de la Kendall Martín.

Per últim, s'han rebut moltes veus per part de figures del bàsquet femení de rebuig total contra les persones trans. Arrel d'aquesta recerca arriba el ressò que el mateix passa en el sí del feminisme. Un debat futur és directament la consideració de les dones trans com a dones per part de determinats col·lectius feministes que es mostren en contra, mentre que el col·lectiu trans defensa que no cal un adjectiu qualificatiu per a les dones.

CONCLUSIONS

A nivell legal, una jugadora trans de bàsquet pot jugar a una lliga femenina territorial i amateur si en el seu DNI hi figura el sexe femení i no existeix una normativa clara que ho impedeixi ja que, almenys a nivell català, la llei autonòmica de l'esport es transcriu literalment. A nivell nacional o internacional, per tant professional, no existeix una normativa que reguli aquests casos però s'opta per la no permissivitat per tal de no generar controvèrsia. Aquest conflicte s'albira a l'horitzó proper com a font d'exclusió i discriminació envers els/les esportistes trans degut a que, mentre no es donin posicionaments polítics determinants, la negativa a participar en l'esport es mantindrà vigent en una societat que evoluciona a passos agegantats.

A nivell clínic, no es pot demostrar científicament que existeixi una superioritat en el rendiment esportiu d'una jugadora trans envers a qualsevol altra competidora cis. L'únic element avantatjós és que les dones trans que s'han desenvolupat durant la pubertat sense un tractament feminitzador, comptaran, de mitjana, amb una alçada i un desenvolupament musculars superiors. Aquest fet però, en un esport d'equip, es relativitza respecte als esports individuals. No obstant, si els biomarcadors de testosterona són els paràmetres que s'empren per mesurar la segregació per sexe i la competitivitat, una dona trans pot aconseguir uns nivells de testosterona iguals als d'una dona cis, fet que la permetria jugar en una lliga femenina, però, sense comptar amb prou elements empírics com per demostrar si el seu rendiment físic o esportiu seria normativament superior. El tractament feminitzador que elimini la testosterona del cos pot deixar de prendre's i dotaria a l'esportista de millors capacitats que ajudin al rendiment físic, sempre i quan no s'hagi realitzat un procés d'extirpació dels genitals masculins, però la regulació clínica d'aquest fet xoca de manera directa amb el concepte de llibertat de gènere dels col·lectius LGTBIQ+.

A nivell social, està acceptat i rebutjat a parts iguals que una dona trans pugui participar en una lliga femenina donat a que la opinió de la població enquesta queda totalment polaritzada en una gran escala de grisos. Que juguin no queda tan en entredit com el com haurien de jugar, aquí sorgeixen opinions sobre les limitacions i els elements de control per tal de no trencar amb el binarisme de l'esport. El principal temor prové des d'una part de la vessant feminista que veuria com la categoria femenina quedaria adulterada per una suposada, que no comprovada encara científicament, superioritat de les jugadores trans envers les jugadores cis. Elevant el debat social apareixen conceptes com la transfòbia, el rebuig cap a les persones trans, però també la discriminació, l'empatia, el respecte (o la manca d'aquest), o el *bullying*. En termes generals regna la ignorància sobre el tema, però sobretot la controvèrsia que genera aquest tema i la manca de prou coneixement com per tenir una opinió ferma i clara. S'evidencia el conflicte i la controvèrsia que aquest tema genera i el debat, més que tancar-se, s'amplia cada vegada més.

Per últim, i com a resposta directa a l'objectiu principal d'aquesta recerca, una jugadora trans hauria de jugar a bàsquet en una lliga femenina perquè no està demostrat que tingui un rendiment superior a les seves contemporànies cis més enllà de l'alçada i la massa muscular, element que no depèn sempre del gènere. Hauria d'existir una normativa legal en connivència amb els col·lectius LGTBIQ+ en termes d'esport que permetés un escenari d'inclusió, justícia i igualtat en l'esport. Sinó, reinterpretar la segregació per gèneres en base a biomarcadors del rendiment diferents a la testosterona, almenys als esports d'equip com el bàsquet. Per últim, caldria més educació i tolerància per tal de normativitzar una situació que serà habitual en la societat contemporània actual.

BIBLIOGRAFIA

- 20minutos. (29 / 6 / 2022). *La futbolista trans Valentina Berr se retira tras sufrir transfobia: "No he podido soportar la presión de ser permanentemente sospechosa"*. Recollit de <https://www.20minutos.es/deportes/noticia/5022866/0/futbolista-trans-valentina-berr-retirada-transfobia/>
- ARA. (28 / 11 / 2021). *45 años de la portada más repugnante*. (À. Gozalbo, Editor) Recollit de https://es.ara.cat/deportes/45-anos-portada-repugnante_129_4196749.html
- BOE. (31 / 12 / 2022). *Ley 39/2022, de 30 de diciembre, del Deporte*. Recollit de Ministerio de la Presidencia, Relaciones con las Cortes y Memoria Democrática : <https://www.boe.es/eli/es/l/2022/12/30/39>
- BOE. (1 / 3 / 2023). *Ley 4/2023, de 28 de febrero, para la igualdad real y efectiva de las personas trans y para la garantía de los derechos de las personas LGTBI.*, 51. Recollit de Ministerio de la Presidencia, Relaciones con las Cortes y Memoria Democrática: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2023-5366>
- Cuatro. (6 / 4 / 2020). *La lucha de Kayla Ward por convertirse en la primera mujer trans en la NBA: "Pensaba en terminar con mi vida, el baloncesto me salvó"*. Recollit de https://www.cuatro.com/deportes/lucha-kayla-ward-convertirse-primera-mujer-trans-nba_18_2926620112.html
- El Español. (22 / 3 / 2022). *Así es 'Salvad el deporte femenino', el movimiento contra Lia Thomas y los deportistas transexuales*. Recollit de https://www.elespanol.com/deportes/otros-deportes/20220322/salvad-femenino-movimiento-lia-thomas-deportistas-transexuales/658934386_0.html
- El Español. (6 / 4 / 2022). *Boris Johnson, sobre Emily Bridges y Lia Thomas: "No deben competir hombres biológicos contra mujeres"*. Recollit de https://www.elespanol.com/deportes/ciclismo/20220406/boris-johnson-emily-bridges-lia-thomas-no/662934121_0.html
- El Español. (30 / 3 / 2022). *La UCI prohíbe competir a la ciclista trans Emily Bridges por seguir inscrita con una ficha masculina*. Recollit de https://www.elespanol.com/deportes/ciclismo/20220330/uci-competir-ciclista-emily-bridges-inscrita-masculina/661184374_0.html
- El Español. (19 / 3 / 2022). *Lia Thomas, la nadadora transexual que arrasa en la NCAA, apartada por sus rivales en el podio*. Recollit de https://www.elespanol.com/deportes/otros-deportes/20220319/lia-thomas-nadadora-transexual-ncaa-apartada-rivales/658434291_0.html
- El País. (2 / 8 / 2021). *Laurel Hubbard: los Juegos ya son transgénero*. (A. Ciriza, Editor) Recollit de <https://elpais.com/deportes/juegos-olimpicos/2021-08-02/laurel-hubbard-ya-es-la-primera-transgenero-olimpica.html>
- El País. (22 / 3 / 2023). *La Federación Internacional de Atletismo prohíbe la participación de transexuales en las competiciones femeninas internacionales*. (C. Arribas, Editor) Recollit de <https://elpais.com/deportes/2023-03-23/prohibida-la-participacion-de-transexuales-en-las-competiciones-femeninas-internacionales-por-la-federacion-internacional-de-atletismo.html>
- El Salto. (21 / 6 / 2021). *"Se me van a acabar y voy a volver a estar en la mierda": el desabastecimiento de hormonas lastra la salud de las personas trans*. (D. Mar Escobedo, Editor) Recollit de <https://www.elsaltodiario.com/lgtbiq/se-me-van-a-acaban-y-voy-a-volver-a-estar-en-la-mierda-el-desabastecimiento-de-hormonas>

- lastra-la-salud-de-las-personas-trans#:~:text=%E2%80%9CLo%20peor%20de%20todo%20es,solo%20sent%C3%ADa%20irritaci%C3%B3n%20e%20impot
- elDiario.es. (7 / 2 / 2019). *12 jugadores de basket, solo dos paralímpicos reales: el fraude de Sídney 2000 que inspiró a 'Campeones'*. (J. A. Luna, Editor) Recollit de https://www.eldiario.es/cultura/cine/juegos-paralimpicos-sidney_1_1709512.html
- Elsevier. (1 / 2013). *¿Quién le teme a Caster Semenya?* (H. Moreno, Editor) Recollit de <https://www.elsevier.es/es-revista-debate-feminista-378-articulo-quien-le-teme-caster-semenya-S0188947816300706>
- GENCAT. (sense data). *DECRET LEGISLATIU 1/2000, de 31 de juliol, pel qual s'aprova el Text únic de la Llei de l'esport*. Recollit de Portal Jurídic de Catalunya: <https://portaljuridic.gencat.cat/eli/es-ct/dlg/2000/07/31/1>
- Hamilton, B. R., & et al. (9 / 4 / 2021). Integrating Transwomen and Female Athletes with Differences of Sex Development (DSD) into Elite Competition: The FIMS 2021 Consensus Statement. *Sports Med.*, 7(51), 1401–1415. Recollit de <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7988249/>
- La Izquierda Diario. (1 / 9 / 2015). *JUGÓ EN SALTA SU PRIMER PARTIDO OFICIAL. Agustina Pérez: la primera jugadora trans en el básquet femenino de Argentina*. Recollit de <https://www.laizquierdadiario.com/Agustina-Perez-la-primera-jugadora-trans-en-el-basquet-femenino-de-Argentina>
- Laroka. (18 / 2 / 2021). *Transgénero en liga de mujeres*. Recollit de <https://www.tirolibebasketball.com/post/trans-en-liga-de-mujeres>
- Mujeres con Ciencia. (30 / 15 / 2019). *El Caso de Caster Semenya*. Recollit de <https://mujeresconciencia.com/2019/05/30/el-caso-de-caster-semenya/>
- NIUS. (27 / 6 / 2022). *Deportistas trans apartadas del más alto nivel: ¿compiten con ventaja o en igualdad con el resto de mujeres?* Recollit de https://www.niusdiario.es/sociedad/igualdad/20220627/deportistas-transgenero-apartadas-alto-nivel-compiten-ventaja-o-igualdad-resto-mujeres_18_06819215.html
- Pinilla, Y. (2023). *Enquesta TFG*. Recollit de <https://forms.gle/A1ZpeAEXHoxst81U7>
- Yass. (16 / 2 / 2023). *Se aprueba la ley trans: las cinco claves del texto y los derechos que amplía para las personas LGTBIQ+*. (R. Bescos, Editor) Recollit de https://www.yass.es/saber/20230216/aprueba-ley-trans-claves-texto-derechos_18_08757348.html